

Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 27 straipsnis.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos ataskaita

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius kasmet iki kovo 15 dienos raštu pateikia Seimui praėjusių kalendorinių metų Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos ataskaitą, kuri nagrinėjama Seime ir paskelbiama viešai.

MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ KONTROLIERIAUS TARNYBOS VEIKLOS ATASKAITA

1999 m. gegužės 25 d. - 2000 m. kovo 14 d.

T U R I N Y S

- 1. Bendradarbiavimas su valdžios ir valdymo institucijomis bei nevyriausybinėmis organizacijomis.**
- 2. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimo kontrolė ir skundų tyrimas.**
- 3. Diskriminaciniai skelbimai.**
- 4. Informacinė veikla.**
- 5. Tarptautinis bendradarbiavimas.**
- 6. Bendradarbiavimas su Jungtinių Tautų Vystymo Programa.**

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės. Čia išdėstytos nuostatos atitinka tarptautinių dokumentų reikalavimus, nustatančius būtinybę saugoti ir gerbti žmogų, jo garbę ir orumą bei apsaugoti nuo bet kokios diskriminacijos. Konstitucijos 29 straipsnis skelbia, jog draudžiama varžyti teises ar teikti privilegijas žmogui dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Tam, kad Konstitucijoje deklaruota lyčių lygybės nuostata būtų realiai užtikrinama, buvo būtina priimti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą.

Šis įstatymas neneigia lyčių skirtumų. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas - tai valstybės nuostata, kad moterys ir vyrai turi gerbti vieni kitų vaidmenį visuomenės gyvenime. Kiekvienas žmogus, kiekvienas visuomenės narys turi turėti vienodas galimybes siekti mokslo, profesinio tobulėjimo, karjeros, turi turėti vienodas galimybes saviraiškai kultūros ir meno srityje. Kiekvienas žmogus nepriklausomai nuo jo lyties turi teisę pretenduoti dirbti mėgstamą darbą ir už jį gauti atlyginimą, kuris priklausytų tik nuo atlikto darbo kokybės, profesinių ir dalykinių sugebėjimų, bet ne nuo žmogaus lyties.

Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas - tai pirmiausia moterų visuomeninių organizacijų aktyvios veiklos rezultatas. Įvairiuose seminaruose ir konferencijose išsakytos mintys dėl lyčių lygybės įstatymo reikalingumo sunkiai skynėsi kelią į valdžios kabinetus. Vienas pagrindinių valdininkų argumentų buvo tai, kad lyčių lygybę garantuoja kiti įstatymai. Motyvuojama buvo ir tuo, kad kai kurie Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai, ypač reglamentuojantys darbo santykius, suteikia daugiau teisių moterims.

Įstatymo priėmimo metu Lietuvos Respublikoje situacija lyčių lygybės srityje gal ir nebuvo blogesnė nei kaimyninėse šalyse. Visgi kartais kasdieniame gyvenime, ieškant darbo ir gaunant atlyginimą už atliktą darbą, siekiant išsilavinimo ir kitais atvejais, žmonės susidurdavo su diskriminacija dėl lyties.

Svarbų impulsą iniciatoriams suteikė Jungtinių Tautų Vystymo Programos finansinė parama rengiamiems projektams. Nors pirmieji du projektai buvo daugelio labai sukritikuoti, jie paskatino aktyvias diskusijas ne tik tarp visuomeninių organizacijų, bet ir tarp valdžios atstovų bei teisininkų.

Esminiai teigiami pokyčiai prasidėjo po 1996 m. Seimo rinkimų. Parlamentarės, kurių padaugėjo nuo 7 iki 18 procentų, inicijavo įstatymo rengimo darbo grupės sudarymą. Jausdama nuolatinę Lietuvos moterų moralinę paramą, ši grupė tęsė visuomenininkų pradėtą darbą. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą Seimas priėmė 1998 m. gruodžio 1 d. Šis pirmasis Centrinėje ir Rytuose Europoje lyčių lygybės įstatymas įsigaliojo 1999 kovo 1 d.

Kad įstatymas realiai veiktų ir būtų garantuotas jo reikalavimų vykdymas, tų pačių metų balandžio 20 dieną Seimas paskyrė moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierių, o gegužės 25 d. įsteigė ir šio pareigūno tarnybą bei patvirtino jos veiklos nuostatus.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos įsteigimas įtikina, kad įstatymas nebuvo tik deklaratyvus. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba - savarankiška, turinti realius įgaliojimus institucija, atskaitinga tik Seimui.

Įstatymas numato, kad į kontrolierių gali kreiptis moterys ir vyrai, patyrę diskriminaciją dėl savo lyties ar seksualinį priekabiavimą. Kontrolierius, atlikęs tyrimą, medžiagą gali perduoti teismui, pats skirti administracines nuobaudas arba atmesti skundą. Kontrolieriaus skirtos piniginės baudos atitenka valstybės biudžetui, o ne nukentėjusiam asmeniui. Taip tikimasi apsisaugoti nuo galimo piktnaudžiavimo įstatymu. Įstatyme labai aiškiai atsiribota nuo kontrolės šeimos ir privataus gyvenimo srityse.

Kontrolierius gali atlikti tyrimą savo iniciatyva, kontroliuoti diskriminacinio pobūdžio skelbimus spaudoje, nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas, teikti pasiūlymus dėl teisės aktų tobulinimo, kontroliuoti, kaip šį įstatymą įgyvendina visos valdžios ir valdymo institucijos, palaikyti ryšį su šalies ir tarptautinėmis organizacijomis.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą įstatymas įpareigoja kontroliuoti, kad nebūtų moterų ir vyrų diskriminacijos propagavimo. Taip pat draudžiama propaguoti nuostatus, kad viena lytis pranašesnė už kitą.

Nors lygių galimybių kontrolierė buvo paskirta 1999 m. balandžio 20 d., bet pagrindiniai darbai prasidėjo tik po gegužės 25 d., kai buvo įsteigta ir šio pareigūno tarnyba bei patvirtinti nuostatai.

Ūkiniai tarnybos kūrimo sunkumai ilgai neleido efektyviai dirbti. Į savo patalpas tarnyba persikėlė tik 1999 m. gruodžio pradžioje. Iki tol teko dirbti Vidaus reikalų ministerijos patalpose, kurį laiką glaustasi ir Vyriausybės rūmuose.

Labai svarbu tai, kad pirmais darbo mėnesiais, t.y. liepos pradžioje su Jungtinių Tautų Vystymo Programa buvo parengta ir pasirašytas projektas, kuris ir šiuo metu toliau vykdomas. Be abejo, iš šios programos gauta ne tik moralinė, bet ir materialinė parama. Už gautas lėšas įsigyti kompiuteriai, kopijavimo aparatas, telefonai ir kita įranga, be ko nebūtų normalių darbo sąlygų. Patiems darbuotojams teko rūpintis inventoriaus įsigijimu, kitais neišvengiamais įstaigos kūrimo darbais.

Įsteigus tarnybą pirmiausia buvo patvirtintas tarnybos darbo reglamentas ir kiti teisės aktai, kuriais būtina vadovautis įstaigos darbe: pareiginės instrukcijos, ekspertų komisijos nuostatai, bylų nomenklatūra, parengti būtini Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų projektai.

Šiuo metu jau sukurta ir naudojama kompiuterinė skundų ir raštų registravimo programa. Seimo informacijos technologijų skyriaus dėka tarnyba naudoja internetu.

Šiandien visiems darbuotojams paskirstytos konkrečios darbo sritys, įrengtos trys kompiuterizuotos darbo vietos. Tik 1999 m. liepos mėnesį pradėtas formuoti kolektyvas, jau įveikė institucijos steigimo sunkumus ir atliko nemaža darbų, iš kurių svarbiausi pateikiami šioje ataskaitoje.

1. Bendradarbiavimas su valdžios ir valdymo institucijomis bei nevyriausybėmis organizacijomis

Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio nuostatos įpareigoja valdžios ir valdymo institucijas pagal kompetenciją užtikrinti, kad visuose rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės, o taip pat numato, kad šios institucijos privalo rengti ir įgyvendinti programines nuostatas, jog viena lytis nėra pranašesnė už kitą. 10 straipsnis įpareigoja Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą atlikti šio įstatymo vykdymo priežiūrą.

Tuo tikslu buvo kreiptasi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę, siūlant papildyti Vyriausybės darbo reglamentą nuostata, įpareigojančia teikiamų teisės aktų projektus derinti su Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Gautas Vyriausybės kanclerio patikinimas, jog šis pasiūlymas artimiausiu metu bus apsvaistytas. Siekiant, kad valdymo institucijos efektyviau įgyvendintų įstatymo nuostatas dėl programų ir priemonių, kurios keistų visuomenės nuostatas, jog viena lytis pranašesnė už kitą, ir tarpusavyje koordinuotų šį darbą, kreiptasi į Vyriausybę su prašymu sudaryti tarpžinybinę moterų ir vyrų lygių galimybių komisiją. Jos posėdžiuose moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė ar jos įgaliotas asmuo dalyvautų stebėtojo teisėmis. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2000 m. kovo 1 d. nutarimu sudarė minėtą komisiją ir patvirtino jos nuostatus.

Tam, kad darbo santykių bei socialinių garantijų teikimo srityse būtų suvienodintos moterų - motinų ir vyrų - tėvų teisės, tarnybos darbuotojai peržiūrėjo kai kuriuos Lietuvos Respublikos įstatymus bei Vyriausybės nutarimus. Įvertinus atitinkamų teisės aktų, reguliuojančių darbo teisinius santykius, žmonių saugos darbe santykius, atitikimą Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui, buvo pastebėti tam tikrų teisės normų prieštaravimai lygių galimybių įstatymo reikalavimams. Tokiomis

gali būti laikytinos Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatos, suteikiančios moterims - motinoms privilegijas darbo santykių srityje. Taigi siekiant suvienodinti moterų ir vyrų (kaip specialistų) padėtį, po moters nėštumo, gimdymo ir žindymo laikotarpių, kurių metu įstatymai bei nutarimai yra įtvirtinę atitinkamas privilegijas moterims, lengvatos ir garantijos turėtų būti suteiktos ne tik moterims, auginančioms vaikus, bet ir vyrams, tiek vieniems, tiek kartu su motina auginantiems vaikus. Mažamečių vaikų tėvai - motina ir tėvas - turėtų būti vienodai socialiai apsaugoti ir ginami darbe. Tai padėtų sprendžiant problemą - kiek mūsų visuomenė realiai suvokia lyčių lygybės principą ir kokiais kriterijais vadovaudamasi teikia vienai iš jų prioritetus įvairiose visuomenės gyvenimo srityse, o ypač darbo santykių srityje.

Todėl buvo pasiūlyta, rengiant naujus bei keičiant jau šiuo metu galiojančius teisės aktus, reguliuojančius darbo santykius, taip pat valstybės tarnybą, nustatyti vienodas lengvatas ir garantijas moterims bei vyrams, auginantiems mažamečius vaikus. Tam tikrais atvejais galima numatyti alternatyvinį variantą, pavyzdžiui, atitinkamos materialinės garantijos galėtų būti nustatytos arba moterims, arba vyrams, auginantiems mažamečius vaikus.

Pasiūlymai pateikti pagal Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnį, kuris įpareigoja valdžios ir valdymo institucijas pagal kompetenciją užtikrinti, kad visuose rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės. Pasiūlymams visiškai pritarė Seimo šeimos ir vaiko reikalų komisija. Įstatymų pakeitimų ir papildymų projektai šiuo metu derinami su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovais.

Kad būtų galima efektyviau kontroliuoti moterų ir vyrų lygių galimybių ir teisių principo įgyvendinimą darbo santykių srityje, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pasiūlyta apsvarstyti galimybę pasirašyti bendradarbiavimo susitarimą tarp Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos bei Valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Šis susitarimas užtikrintų, kad Valstybinės darbo inspekcijos pareigūnai, patikrinimo metu nustatę galimus Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimus, informuotų apie tai Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą ir perduotų jai medžiagą tirti. Tarnyba, gavusi informaciją apie darbo teisės pažeidimus, informuotų apie tai Valstybinę darbo inspekciją.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos nėra taikomos šeimos ir privataus gyvenimo srityse, tačiau tarnyba gauna santuoką nutraukusių asmenų skundų dėl draudimo bendrauti su vaikais ar nenoro prisidėti prie auklėjimo ir jų išlaikymo. Dėl šios priežasties kreiptasi į Seimo šeimos ir vaiko reikalų komisiją, siūlant inicijuoti įstatymų pakeitimus ir papildymus, kad būtų užtikrinta abiejų tėvų teisė auklėti ir išlaikyti savo vaikus. Kadangi ši problema iš esmės yra susijusi su vaiko teisėmis, tarnyba aktyviai dalyvauja svarstant Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo projektą.

Smurtas šeimoje, smurtas prieš moteris, prekyba žmonėmis, prostitucija yra tie neigiami reiškiniai, dėl kurių suklesti kitos diskriminacijos formos. Todėl tarnyba dalyvauja Vidaus reikalų ministerijai rengiant Vyriausybės programos projektą dėl kovos su prekyba žmonėmis ir prostitucija. Šis darbas yra ypač svarbus, turint galvoje tai, kad visuose tarptautiniuose pasitarimuose dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir teisių ši problema yra viena iš aktualiausių.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme nustatyta, kad kontrolierius teikia išvadas dėl šio įstatymo įgyvendinimo, taip pat teikia pasiūlymus valdžios ir valdymo institucijoms dėl lygių teisių įgyvendinimo politikos prioritetų.

Vienas iš tarnybos veiklos prioritetų yra visuomenės informavimas apie tarnybos uždavinius, funkcijas bei galimybes ginti žmogaus teises, nepriklausomai nuo jo lyties, bei švietimas šioje srityje. Atsižvelgiant į tai, Tarptautinės reklamos asociacijos Lietuvos skyriui buvo pateikti pasiūlymai dėl reklamos kodekso papildymo, numatant, kad reklamoje neturi būti moterų ir vyrų diskriminacijos propagavimo bei nuostatos, kad viena lytis pranašesnė už kitą.

Tuo pat tikslu kreiptasi į Vyriausiąją rinkimų komisiją, siūlant rinkimų biuletenio pildymo pavyzdžiuose išlaikyti moterų ir vyrų lygių galimybių principą.

Švietimas yra vienas pagrindinių faktorių, lemiančių valstybės, visuomenės įvairių sričių raidą, yra grindžiamas visuotinai pripažintomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei lemia žmonių kultūrinę pažangą, solidarumą ir toleranciją. Todėl visų pirma tarnyba ėmė reikalauti, kad Švietimo ir mokslo ministerija pradėtų įgyvendinti Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatas švietimo sistemoje. Dėl to paties kreiptasi ir į Lietuvos Respublikos Vyriausybę. Ši savo pavedimu įpareigojo minėtą ministeriją numatyti priemones Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatoms įgyvendinti švietimo sistemoje ir rėmė šio pavedimo vykdymą. Kartu buvo pareikalauta atsižvelgti į Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos 1997 m. gruodžio 12 d. rezoliucijos 52/86 7-ą punktą, nurodantį, kad mokymo programose būtų numatytas kursas dėl smurto šeimose prevencijos.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnis taip pat įpareigoja valdžios ir valdymo institucijas įgyvendinti moterų ir vyrų lygias teises. Šiai nuostatai įgyvendinti Vyriausybė ir įsteigė tarpžinybinę Moterų ir vyrų lygių galimybių komisiją.

Tarnyba aktyviai bendradarbiavo su nevyriausybiniomis organizacijomis. Dalyvauta keturiolikoje Lietuvos nevyriausybinių organizacijų renginiuose (Palangoje, Druskininkuose, Vilniuje, Šilutėje, Kaune, Šiauliuose). Ten skaitytos paskaitos ar diskutuotos problemos dėl moterų ir vyrų lygių teisių ir galimybių įgyvendinimo. Paskaitos skaitytos tokiomis temomis: “Moterys formuoja politiką”, “Lygios galimybės - moterų problemos”, “Partnerystė visuomenėje”, “Lygių galimybių įstatymo įgyvendinimas”, “Lygių galimybių įstatymo veikimas ir problemos”, “Moteris ir verslas:

perspektyvos trečiajam tūkstantmečiui”, ”Lygių galimybių siekimas ir ateitis”, “Žmogaus teisių institucijos”, “Lyčių lygybė švietimo sistemoje”, “Baltijos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas lyčių lygybės klausimais”, “Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veikla Lietuvoje”, “Prievarta šeimoje, prievarta prieš moteris - kitų diskriminacijos formų pagrindas”, ”Skundų, nagrinėjamų Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje, pobūdis, jų prevencinis efektas”, “Aukos problemos teisinių tyrimų kontekste”.

Svarbu pažymėti, kad tarnyba užmezgė gerus ryšius su nevyriausybinėmis organizacijomis. Jų atstovai itin dažnai lankosi tarnyboje, konsultuojasi darbo klausimais, pateikia veiklos ataskaitas, atvyksta dėl informacijos apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimą, pateikia savo informaciją apie Lietuvos bei tarptautinių forumų metu diskutuotas problemas bei priimtas rezoliucijas. Tarnyba taip pat teikia šių organizacijų atstovams informaciją apie savo darbą, konsultuoja dėl konfliktinių situacijų sprendimo bei žmogaus teisių gynimo būdų.

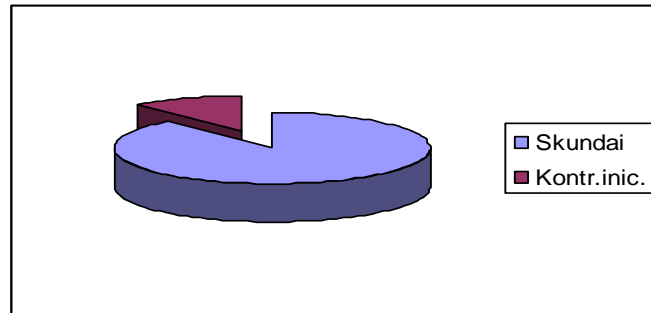
2. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimo kontrolė ir skundų tyrimas

Viena iš pagrindinių moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus veiklos sričių yra skundų, prašymų dėl diskriminacijos ir seksualinio priekabiavimo tyrimas. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo V skyriuje yra nustatyta skundų priėmimo tvarka, skundų ištyrimo terminai, reglamentuojama skundų tyrimo eiga bei numatyta, kokius sprendimus kontrolierius gali priimti. Minėto įstatymo 18 straipsnis suteikia kontrolieriui teisę nustatyti skundų registravimo ir paskirstymo tvarką. Vykdam šią įstatymo nuostatą, moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierės 1999 m. rugpjūčio 18d. įsakymu Nr.5 buvo patvirtintas Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos darbo reglamentas, nustatantis tarnybos darbo organizavimo tvarką, o taip pat skundų, prašymų, pareiškimų registravimo, paskirstymo tvarką ir detalizuojantis skundų tyrimo eigą.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 18 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus teisė pradėti tyrimą savo iniciatyva, jeigu skundas gautas žodžiu, telefonu arba jeigu iš visuomenės informavimo priemonių yra nustatyti moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimo požymiai.

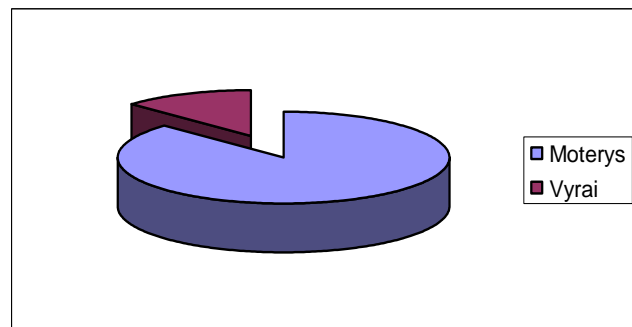
Per atsiskaitomąjį laikotarpį Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba gavo 31 skundą, iš kurių 27 yra iširti, likusieji 4 dar tiriami. Kontrolierės iniciatyva buvo atlikti 4 tyrimai dėl galimų moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimų (1 pav.).

1 pav. 35 tyrimai, iš jų gavus skundą – 31, kontrolierės iniciatyva – 4.

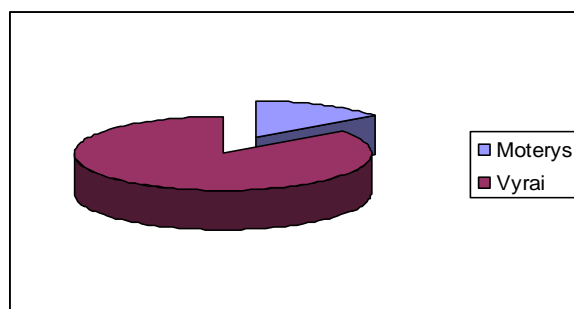
Į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą dėl lygių teisių pažeidimų kreipiasi tiek moterys, tiek ir vyrai, tačiau dominuoja moterys. Vyrai pateikė 4 skundus dėl lygių teisių pažeidimų (2 pav.).

2 pav. Asmenų, pateikusių skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, pasiskirstymas pagal lytį: moterys – 87% , vyrai – 13%.

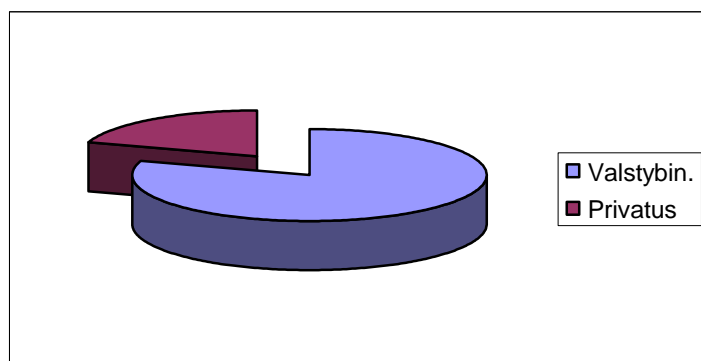
Kalbant apie apskundžiamus asmenis, pažymėtina, kad žymiai dažniau apskundžiami vyrai (85 procentai) ir 15-oje procentų skundų moteriškosios lyties atstovės nurodytos kaip moterų ir vyrų lygių teisių pažeidėjos (3pav.).

3 pav. Apskundžiamų asmenų pasiskirstymas pagal lytį: moterys-85%, vyrai-15%.

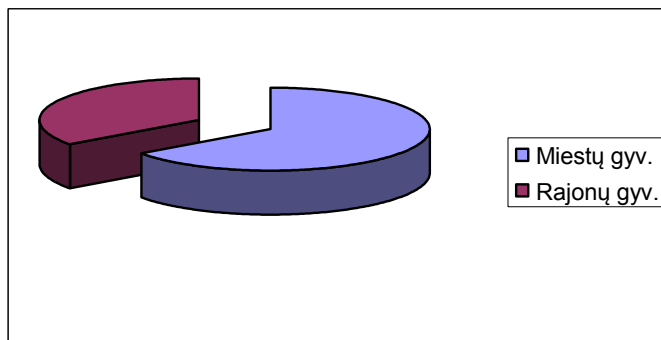
Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos yra taikomos švietimo, mokslo ir studijų įstaigoms, valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, visų nuosavybės formų įmonėms. Pastebima, kad žymiai didesnė dalis tyrimų yra atlikta dėl galimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimo valstybės įstaigose, organizacijose ir įmonėse. Akivaizdu, kad privačių struktūrų darbuotojai dėl tam tikrų priežasčių žymiai pasyvesni gindami savo teises (4 pav.).

4 pav. Atlikti tyrimai dėl galimo moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimo: valstybiniame sektoriuje – 80%, privačiame sektoriuje –20%.

Į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą su skundais bei prašymais kreipiasi įvairių miestų – Vilniaus, Kauno, Marijampolės - bei rajonų – Raseinių, Anykščių, Jonavos - gyventojai. Vienas skundas buvo gautas iš JAV gyvenančios Lietuvos Respublikos pilietės. Aktyviausiai savo teises Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje gynė didžiųjų Lietuvos miestų gyventojai, mažiau aktyvūs buvo rajonų bei miestelių gyventojai (5 pav.).

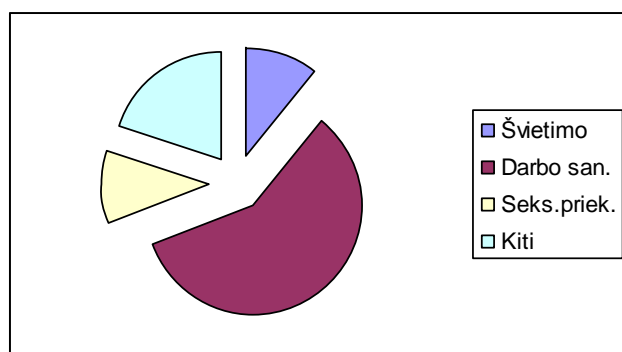
5 pav. Asmenų, pateikusių skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietovę: didžiųjų miestų gyventojai-65%, rajonų, miestelių gyventojai-35%.

Pagal Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą nagrinėjami dviejų pagrindinių sričių – darbo santykių bei padaromi švietimo, mokslo ir studijų institucijose - moterų ir vyrų lygių teisių

pažeidimai. Būtent daugiausia skundų buvo gauta bei kontrolierės iniciatyva tyrimų atlikta dėl darbo santykių pažeidimų, pavyzdžiui, kai už tokį patį darbą asmeniui dėl lyties taikomos mažiau (daugiau) palankios darbo apmokėjimo sąlygos arba dėl asmens lyties taikomos mažiau palankios įdarbinimo sąlygos. 4 skundai buvo gauti dėl seksualinio priekabiavimo, kurį minėtas įstatymas apibrėžia kaip moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimą (6 pav.).

6 pav. Skundų bei kontrolierės iniciatyva atliktų tyrimų problematika: darbo santykių skundai - 58%, švietimo, mokslo srityje-11%, dėl seksualinio priekabiavimo-11%, kiti-20%

Toliau pateikiamos kelios tokio pobūdžio skundų atliktų tyrimų santraukos.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gautas ir ištirtas pareiškėjos A.(mokytojos) skundas dėl diskriminacijos priimant į darbą nedidelio Lietuvos miestelio vidurinėje mokykloje.

Pareiškėja kartu su pareiškimu pateikė pakankamai daug dokumentų, patvirtinančių jos aukštą kvalifikaciją bei nuopelnus mokyklai: Dailės akademijos baigimo diplomą, įvairius garbės raštus, padėkas bei apdovanojimus už nuopelnus ugdant mokinių meninius sugebėjimus, ir pasiūlė apklausti du liudytojus, galinčius patvirtinti skunde aprašytas aplinkybes, bei pateikė garsajuostę, kurioje įrašytas pokalbis su mokyklos direktore.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad pareiškėja A. 1998 m. vidurinės mokyklos direktorei parašė pareiškimą, kuriame prašė priimti dirbti dailės mokytoja, tačiau jos prašymas nebuvo patenkintas, kadangi į minėtas pareigas buvo paskirtas aukštojo išsilavinimo neturintis vyras. Pareiškėjai buvo leista mokytis moksleivius dailės būrelyje po pamokų ir pažadėta ją įdarbinti mokykloje dailės mokytoja kitais mokslo metais.

Skundo autorė, neprarasdama vilties įsidarbinti dailės mokytoja vidurinėje mokykloje, 1999 m. birželio mėnesį mokyklos direktorei pateikė pakartotinį prašymą priimti dirbti dailės mokytoja,

tačiau jos prašymas ir ši kartą nebuvo patenkintas. Pareiškėja nurodė, kad pokalbio, įvykusio dalyvaujant mokyklos direktorei bei direktorės pavaduotojai, metu direktorė atsisakė ją įdarbinti. Pagrindinis direktorės neigiamo atsakymo argumentas buvo tas, kad mokykloje trūksta vyrų.

Apklausti liudytojai, tarpininkavę pareiškėjai dėl įsidarbinimo vidurinėje mokykloje dailės mokytoja, patvirtino, kad mokykloje trūksta vyrų ir dėl to buvo pasirinktos vyrų mokytojų kandidatūros, nors jie savo kvalifikacija neprilygsta pareiškėjai. Liudytojai nurodė, jog pokalbio metu direktorė pripažino, kad pažeidžia Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, bet neketina taisyti padėties.

Pateiktoje garsajuostėje buvo įrašytas pokalbis, vykęs dalyvaujant mokyklos direktorei, jos pavaduotojai bei pareiškėjai. Pokalbio metu mokytoja A. išsakė pageidavimą direktorei dirbti mokykloje, direktorė ir jos pavaduotoja svarstė įdarbinimo galimybes. Mokyklos direktorė pareiškė, kad pagrindinis motyvas priimti dirbti kitą asmenį yra tas, kad jis esąs vyras. Mokyklos direktorė, aiškindama motyvus, dėl kurių atsisakyta įdarbinti aukštesnę kvalifikaciją turinčią moterį, pirmenybę teikiant vyrui, nurodė “skurdų mokyklos interjerą, kurį galėtų papuošti būtent vyriškosios lyties atstovas, įgijęs dailės ir darbų specialybę”. Direktorė taip pat paminėjo, kad pareiškėja, būdama aukštos kvalifikacijos specialistė ir aktyviai dirbdama su vaikais, vengia papildomo darbo gražinant mokyklos interjerą ir eksterjerą. Todėl buvo pasirinktas mokytojas vyras, noriai prisidedantis prie mokyklos gražinimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad šio skundo tyrimas buvo sunkus dėl to, kad vidurinės mokyklos direktorė tik po pakartotinio kreipimosi pateikė paaiškinimus bei reikalingus dokumentus, tačiau ir po dviejų kontrolierės prašymų nepateikė išsamaus paaiškinimo, kokia tvarka mokytojai priimami dirbti vidurinėje mokykloje, bei nepateikė norminio akto, reglamentuojančio minėtą tvarką. Tokiais savo veiksmais direktorė pažeidė Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 25 straipsnio 1 dalies reikalavimą, įpareigojantį visas institucijas, įmones, organizacijas nedelsiant pateikti kontrolieriui informaciją ir dokumentus, reikalingus kontrolieriaus funkcijoms atlikti

Susipažinus su surinktais įrodymais buvo padaryta išvada, kad vienas iš pagrindinių kriterijų, pasirenkant kandidatūras dirbti mokykloje dailės mokytoju (pedagogu), yra dalyvavimas tvarkant mokyklos interjerą ir eksterjerą, ir dėl to pasirenkamas vyras. Tačiau Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas nenumato pedagogų pareigos tvarkyti mokyklos patalpas.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 1 dalies 2 punktu buvo priimtas kontrolierės sprendimas siūlyti vidurinės mokyklos direktorei nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus ir ateityje, priimant asmenis į darbą, neteikti pirmenybės vienai iš lyčių. Taip pat buvo pasiūlyta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai įvertinti šios vidurinės mokyklos direktorės veiksmus bei kontroliuoti, kad priimant asmenis į darbą vidurinėje

mokykloje nebūtų pažeidinėjamos Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos bei apie tai informuoti moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierę.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gautas pareiškėjos B., dirbančios tardytoja policijos komisariato tardymo poskyryje, skundas dėl jos, kaip moters, teisių pažeidimo darbe. Pareiškėja nurodė, kad jos darbo prokurorinę priežiūrą vykdo apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras, kuris ją žemina kaip moterį ir teigia, kad ji nesugeba dirbti, vadina ją necenzūriniais, užgauliais žodžiais, kalba su ja pakeltu tonu. Pareiškėja atkreipia dėmesį į tai, kad toks prokuroro elgesys sukeldavo stresines situacijas, dėl ko ji nuolat jautė psichologinę įtampą, pradėjo daryti klaidas pildydama procesinių veiksmų atlikimo dokumentus, o prokuroro veiksmai ją žemino kaip moterį ir pažeidė jos, kaip moters, konstitucines teises. Dėl tokių netoleruotinų vyriausiojo prokuroro veiksmų ji būsianti priversta išeiti iš darbo. Be to, vyriausiajam prokurorui reikalaujant, Tardymo departamentas paskyrė jai, jos manymu, nepagrįstą drausminę nuobaudą – griežtą papeikimą.

Pareiškėja pasiūlė apklausti kelis liudytojus, savo kolegas, girdėjusius jai išsakytus pažeminimus.

Tyrimo metu nustatyta, kad pareiškėja kvotos jaunesniąja inspektore pradėjo dirbti 1997 m. pradžioje. Moteris turėjo aukštesnįjį juridinį išsilavinimą, su pavestu darbu susitvarkė, kėlė savo kvalifikaciją, buvo darbšti. Trūkstant tardymo poskyryje darbuotojų, 1999 m. rugsėjo pradžioje jos pačios sutikimu buvo komandiruota dirbti tardymo poskyrio tardytoja.

Tardymo poskyrio viršininkas paaiškino, kad pareiškėja tardymo poskyryje yra žemiausios kvalifikacijos, jos darbe dažniausiai pasitaiko trūkumų, aplaidžių klaidų, todėl vyriausiasis prokuroras to negali toleruoti. Klaidos buvo aptariamose viešuose pasitarimuose. Faktų, kad pareiškėja B. nesugeba dirbti gerai “vien dėl to, kad ji yra moteris”, nė vienas iš apklaustų asmenų nepatvirtino.

Išnagrinėjus dokumentų, charakterizuojančių pareiškėją, bei tarnybinių patikrinimų medžiagą, padaryta išvada, kad pareiškėja, būdama tardytoja ir atlikdama parengtinį tardymą baudžiamosiose bylose, ne kartą darė Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimus, dėl ko ir ji ir jos viršininkas būdavo griežtai įspėjami. Už įstatymų pažeidimus, padarytus parengtinio tardymo metu, ir aplaidų pareigų vykdymą jai buvo pareikštas papeikimas, o vėliau - griežtas papeikimas.

Vyriausiasis prokuroras į tardytojos padarytus įstatymo pažeidimus reagavo nepažeisdamas įstatymo, jokių profesinių priekaištų jai dėl to, kad ji yra moteris, neturėjo.

Išnagrinėjus tyrimo metu surinktą medžiagą buvo konstatuota, kad pareiškėja, vykdydama tarnybines pareigas, ne kartą padarė Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimus, į ką neigiamai reagavo tiek prokuratūra, tiek Tardymo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Tokių įstatymo pažeidimų negalima pateisinti psichine įtampa. Tyrimo metu nebuvo nustatyta, kad pareiškėja B. buvo diskriminuojama darbe dėl to, kad ji moteris, nes jos skunde išdėstytos aplinkybės buvo paneigtos kitais surinktais duomenimis. Dėl šios priežasties skundas buvo atmestas, nepasitvirtinus nurodytiems pažeidimams. Kartu buvo pasiūlyta Tardymo departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos tiksliau vykdyti Tarnybos Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemoje statuto reikalavimus ir priimti dirbti į itin atsakingas pareigas tik tinkamo išsilavinimo ir kvalifikacijos asmenis.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas - pirmas Lietuvos teisės aktas, pateikęs seksualinio priekabiavimo apibrėžimą ir įvardijęs jį kaip minėto įstatymo pažeidimą. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nuo savo darbo pradžios iki 2000m. kovo mėnesio gavo 4 skundus dėl seksualinio priekabiavimo darbe. Visi 4 skundai buvo gauti iš moterų. Dvi skundų autorės nepateikė pakankamai įrodymų seksualinio priekabiavimo faktams nustatyti. Tiriant kitus du skundus buvo surinkta pakankamai įrodymų, tačiau pažeidėjams negalima buvo taikyti atitinkamų poveikio priemonių, kadangi vienu atveju priekabiavimas vyko iki Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įsigaliojimo, o kitu atveju priekabiautojas buvo ne Lietuvos Respublikos pilietis, turintis diplomatinę imunitetą.

Šios problematikos skundų tyrimas yra žymiai sudėtingesnis nei kitų skundų. Visų pirma šie veiksmai dažniausiai atliekami nedalyvaujant kitiems asmenims, bendradarbiams, draugams ir todėl nebūna liudytojų, tiesiogiai mačiusių ar girdėjusių šiuos faktus. Seksualinio priekabiavimo aukoms visada labai sunku rasti ir pateikti įrodymus. Kita labai didelė problema yra ta, kad asmenys, nors ir matę ar girdėję apie seksualinio pobūdžio priekabiavimą prie jiems žinomų asmenų, atsisako apie tai kalbėti ir paliudyti šiuos faktus, bijodami patekti į darbdavio ar kito asmens, galinčio duoti privalomus nurodymus, nemalonę bei prarasti darbą ar netekti priemonių, lengvatų ir t.t. Su šia problema susiduriame tirdami beveik visus skundus, tiek dėl seksualinio priekabiavimo, tiek ir dėl diskriminacijos darbe ar moksle. Baimė pasakoti apie svarbias tyrimui aplinkybes yra būdinga apskritai visiems liudytojams, kuriuos pareiškėjai nurodo ir siūlo apklausti.

Tirdami skundus dėl seksualinio priekabiavimo, pastebime, kad dažniausiai apskųstasis asmuo kaltina pareiškėją jo šantažavimu, psichikos nestabilumu, nesugebėjimu adekvačiai įvertinti situaciją, aplaidžiu savo tarnybinių pareigų vykdymu.

Ištis apibendrinus šiuos skundus, galima pasakyti, kad priekabiavimo auka ilgą laiką toleruoja jai nepriimtinius seksualinio pobūdžio veiksmus, nežinodama, kur kreiptis ar kaip elgtis, bijodama sulaukti sau neigiamų pasekmių ar neigiamos bendradarbių, kolegų reakcijos. Gana ilgą laikotarpį besitęsianti psichologinė įtampa, moralinė skriauda, asmenybės žeminimas daro auką labai jautrią, o dažnai priverčia kreiptis medikų pagalbos dėl laikinų sveikatos sutrikimų.

Faktą, kad darbdaviai nesitaiksto su skundus pateikusiomis moterimis ir imasi priemonių atsikratyti jomis darbe, patvirtina tai, kad trys į kontrolierę besikreipusios moterys buvo atleistos iš darbo. Vėliau, beje, šios moterys pareiškė teismui ieškinius dėl neteisėto atleidimo iš darbo ir sulaukė palankaus teismo sprendimo.

Šiuo metu Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užsakymu yra sukurta ir tobulinama skundų dėl seksualinio priekabiavimo tyrimo metodika, kurioje pateikta lytinių nusikaltimų sąvoka ir bendra charakteristika, išsamiai apibūdintas ir atskirtas nuo kitų teisės pažeidimų seksualinis priekabiavimas, reglamentuota įrodymų rinkimo tvarka ir jų įvertinimas, priekabiautojo, liudytojo, nukentėjusio asmens apklausa tiriant šio pobūdžio skundus. Metodikoje taip pat pateikiami seksualinio pobūdžio skundų nagrinėjimo darbovietėse ir mokslo įstaigose ypatumai, aptarti psichologiniai skundų tyrimo ypatumai.

Minėtų skundų tyrimo specifiką iliustruoja pateikiamos atliktų tyrimų santraukos.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gautas pareiškėjos C., dirbusios sekretore-mašininke valstybės įmonėje, skundas dėl šios įmonės vadovo seksualinio priekabiavimo.

Skunde išdėstytiems teiginiams patvirtinti skundo autorė pasiūlė apklausti kelis įmonės darbuotojus.

Pareiškėja nurodė, kad prieš keletą metų išvykos į gamtą metu vadovas prieš jos valią keletą kartų lietė jos intymias vietas. Šiuos pareiškėjai nepriimtinius vadovo veiksmus stebėjo kitas įmonės darbuotojas, kurį buvo pasiūlyta apklausti. Po šios išvykos, pasak pareiškėjos, vadovas ne kartą kvietėsi ją į kabinetą, siūlėsi važiuoti pas ją į namus, siūlė intymiai bendrauti. Moteris, sugalvodavo įvairias priežastis, kaip išvengti minėtų siūlymų. Tačiau pavaldinei atsisakius patenkinti seksualinio pobūdžio siūlymus, vadovas, anot jos, pradėjo susidorojimą: nebeskyrė premijos, kuri būdavo skiriama visiems įmonės darbuotojams, skyrė papeikimą už pareiginių nuostatų reikalavimų nesilaikymą ir darbo drausmės pažeidimą, o vėliau pranešė apie atleidimą iš einamų pareigų dėl darbo sąlygų pakeitimo (šie darbdavio veiksmai atitinkamų institucijų buvo pripažinti neteisėtais). Pareiškėja prašė moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierę apginti jos garbę ir orumą, nubausti priekabiautoją už įžeidimą ir pasityčiojimą, sukėlusį sveikatos sutrikimus, dėl šios priežasties pareiškėja nukentėjo ir materialiai.

Pradėjus skundo tyrimą, pareiškėja pakartotinai kreipėsi į kontrolierę, nurodydama, kad vadovas tęsia jos ignoravimą, diskriminavimą, žeminimą, skleidžia įvairius gandus apie privatų gyvenimą. Moteris pakartotinai prašė apginti garbę ir orumą, neleisti jos žeminti.

Tyrimo metu buvo apklaustas įmonės darbuotojas, kuris patvirtino pareiškėjos nurodytas aplinkybes, taip pat pareiškėjai nepageidaujamą vadovo elgesį išvykos į gamtą metu. Minėto liudytojo nuomone, vadovo susidorojimas su pavaldine prasidėjo po nepavykusių mėginimų užmegzti su ja artimesnius intymius ryšius.

Kita apklausta įmonės darbuotoja paaiškino, kad ilgą laiką pareiškėjai buvo sudarytos išskirtinės darbo sąlygos, suteikta galimybė išsėdinti iš darbo, nevykdyti visų privalomų pareigų, buvo pastebimas itin didelis vadovo rodomas jai prielankumas. Tačiau ši situacija pasikeitė, kilo ilgalaikis direktoriaus ir sekretorės-mašininkės santykių konfliktas, apie ką žinojo visas kolektyvas.

Kiti įmonės darbuotojai atsisakė pateikti paaiškinimus apie skunde aprašytas aplinkybes.

Apskųstasis įmonės vadovas paaiškino, kad dviprasmiškų ar tiesioginių pasiūlymų intymiai bendrauti neteikęs, netarnybiniais reikalais jos niekur nevežęs, nedarbo metu su šia moterimi nėra bendravęs. Vadovas neigiamai charakterizavo pareiškėją, nurodydamas, kad jai trūksta pareigingumo, konfliktuoja su interesantais ir darbuotojais, darbo metu sprendžia asmenines problemas.

Įvertinus surinktus įrodymus bei atsižvelgus, į tai, kad pareiškėjos aprašyti skundžiami veiksmai, įvardinti seksualiniu priekabiavimu, buvo padaryti iki Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įsigaliojimo, skundo dalis, kurioje paminėti seksualinio priekabiavimo veiksmai, palikta nenagrinėta.

Valstybės institucijai, kuriai pavaldi ši įmonė, buvo pasiūlyta atlikti tarnybinį patikrinimą ir išsiaiškinti vadovo ir skundo autorės tarnybinius santykius, kad panašios konfliktinės situacijos ateityje nesikartotų, bei apie tai informuoti moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierę. Į kontrolierės siūlymą buvo reaguota ir imtasi priemonių šiam konfliktui išspręsti.

* * *

Atsižvelgiant į tai, kad toliau pateikto skundo tyrimas buvo aprašytas visuomenės informavimo priemonių, sutikus skundo autorei atskleisti konkrečių asmenų pavardes, santraukoje pateikiamos tikros pavardės.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje buvo gautas A.Senkevič, dirbusios Lenkijos Respublikos ambasadoje, skundas dėl seksualinio priekabiavimo darbe. Pareiškėja nurodė, kad Lenkijos Respublikos ambasadoje dirba nuo 1994 m. vasario 1 d., darbas sekėsi gerai. 1999 m. vasario pradžioje į Ambasadą atvyko pirmasis sekretorius, personalo viršininkas B.Malewiczius. A.Senkevič teigė, kad naujasis personalo viršininkas buvo gerai informuotas apie jos asmeninę

gyvenimą. Pabrėždamas, kad yra jos darbdavys bei moka jai atlyginimą, reikalavo būti jo meiluže. B.Malewiczius kiekvieną dieną sėdėdavo pareiškėjos kabinete po 3-4 valandas ir diskusijas darbo klausimais paversdavo į kalbas intymiomis temomis. Vėliau pradėjo reikalauti lytinių santykių jo buto vonioje, skambino į namus, o kovo 29 dieną sudavė per veidą. Po šio įvykio pareiškėja raštu kreipėsi į p.E.Teichmann su prašymu padėti ir apginti nuo B.Malewicziaus persekiojimo. Tačiau ambasadorė esą paaiškinusi, kad A.Senkevič pati kalta, todėl turinti pasieškoti kito darbo.

Ant pranešimo apie darbo užmokestį A.Senkevič 1999 m. rugpjūčio 31 d. parašė pastabą apie B.Malewicziaus seksualinį priekabiavimą.

Dėl psichologinės įtampos darbe A.Senkevič susirgo, kreipėsi pagalbos į gydytoją neuropatologą, gydėsi ambulatoriškai.

A.Senkevič prie skundo pridėjo įvairius dokumentus, patvirtinančius jos pradėtą kovą su seksualiniu priekabiavimu, bei garso juostelę su pokalbio įrašu bei pokalbio aprašymu.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad kreiptis pagalbos į kontrolierę A.Senkevič patarė gydanti gydytoja neuropatologė. Savo paaiškinime gydytoja bei medicinos sesuo nurodė, kad Alicija Senkevič dėl negalavimų kreipėsi 1999m. rugsėjo 16 dieną, buvo labai susijaudinusi, drebėjo. Vėliau gydytojai paaiškėjo, kad dirglumo priežastis, ypač žalojanti ligonės nervų sistemą, yra darbo sąlygos Lenkijos Respublikos ambasadoje, nes personalo skyriaus viršininkas prie A.Senkevič seksualiai priekabiavo.

A.Senkevič su B.Malewicziumi, kaip personalo vadovu, siejo darbo (tarnybiniai) santykiai. A.Senkevič teigimu, personalo vadovas nevengė pabrėžti esąs “darbdavys ir mokąs atlyginimą”, dėl to reikalauti intymių santykių.

H.Cudakas, Lenkijos Respublikos pilietis, dirbęs Ambasadoje, paaiškinime nurodė, kad B.Malewiczius dažnai būdavo darbe neblaivus, o 1999 m. kovo pradžioje, H.Cudakas būdamas netoliese A.Senkevič darbo kabineto, girdėjo, kaip B.Malewiczius siūlė jai savo seksualines paslaugas.

Ambasados patarėjo žmona G.Rojek paaiškino, kad B.Malewiczius “atvykęs į ambasadą pasirodė besąs erotomanu ir noriai teikia seksualines paslaugas”.

Barbara Senkevič, A.Senkevič sesuo, 1999 m. rugsėjo 27 d. paaiškino, kad sesuo Alicija jau kelis mėnesius iš darbo grįždavo labai susijaudinusi.

Skundo tyrimo metu pateiktuose 1999 m. kovo 29 d. ir 1999 m. birželio 14d. Alicijos Senkevič rašytiniuose pranešimuose poniai E.Teichmann skundžiamasi dėl B.Malewicziaus seksualinio priekabiavimo ir prašoma pagalbos. Ambasados pranešimuose apie darbo užmokestį yra A.Senkevič ranka rašytos pastabos, kur skundžiamasi dėl B.Malewicziaus seksualinio priekabiavimo.

1999m. spalio 10 d. Lenkijos informacinės agentūros (PAP) pranešime (kuris pridėtas prie skundo tyrimo medžiagos) nurodyta, kad, pasiteiravus apie A.Senkevič skundą, B.Malewiczius pasakė, “kad tai buvo paprasčiausi pajuokavimai, kurie liovėsi po ambasadorės Teichmann pastabos”. Tačiau skundo tyrimo metu surinkti dokumentai liudija, kad A.Senkevič tokių “juokų” netoleravo, jie ją labai žemino ir žeidė.

Šios agentūros pranešime taip pat nurodoma, jog ambasadorė informavo, kad A.Senkevič tikrai du kartus kreipėsi dėl patiriamo seksualinio priekabiavimo. Po to esą buvo sušauktas ambasados darbuotojų susirinkimas, kurio metu “ponios A.Senkevič buvo atsiprašyta”.

Pateikto pokalbio, vykusio tarp A.Senkevič ir G.Rojek, garso įrašė G.Rojek siūlo “laikytis, nenusileisti, būti ryžtingai, nes su akiplėša reikia kovoti”.

Kontrolierė, atlikusi skundo tyrimą konstatavo, kad pagal Vienos konvencijos dėl diplomatinių santykių 31 straipsnio nuostatas apklausti B.Malewicziaus, kurio veiksmai skundžiami, nėra galimybės, nes jis naudojasi imunitetu ir jam netaikoma Lietuvos Respublikos jurisdikcija. Nurodytoji priežastis iš esmės apsunkino tyrimą ir neleido pateikti visiškai objektyvių išvadų dėl skunde nurodytų aplinkybių išsiaiškinimo bei priimti pagrįsto sprendimo. Su kontrolierės išvadomis buvo supažindinta Lietuvos užsienio reikalų ministerija.

Susiklosčius šioms aplinkybėms, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Valstybinio ir diplomatinio protokolo tarnyba tarpininkavo perduodant moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierės rašytinius klausimus poniai Eufemijai Teichman ir ponui Bronislavui Malewicziumi. Lenkijos Respublikos užsienio reikalų ministerijai sutikus, Ambasadorė ir Ambasados I sekretorius atsakė į pateiktus klausimus.

Įvertinus papildomai pateiktus ponios E.Teichmann ir B.Malewicziaus paaiškinimus, buvo kostatuota, kad jie neprieštarauja visai anksčiau surinktai medžiagai ir iš esmės patvirtina A.Senkevič skunde išdėstytas aplinkybes.

* * *

Didžioji dalis gaunamų skundų, prašymų yra susijusi su diskriminaciniais darbdavių veiksmais, tačiau buvo atlikti keturi tyrimai ir dėl švietimo bei mokslo įstaigose padarytų moterų ir vyrų lygias teises pažeidžiančių veiksmų priimant studijuoti bei vertinant žinias.

* * *

Atsižvelgiant į pareiškėjos sutikimą atskleisti tyrimo aplinkybes visuomenės informavimo priemonėms, santraukoje nurodomos tikros pavardės.

Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto pirmininko pavaduotojas A.Salamakinas kreipėsi į kontrolierę, prašydamas išnagrinėti, ar Lietuvos mokslo tarybos mokslininkų kvalifikacijos komisijos pasiūlymas Vilniaus universitetui panaikinti sprendimą,

suteikusi M.A.Pavilionienei habilituotos daktarės laipsnį už monografiją “Lyčių drama”, nepažeidžia moterų ir vyrų lygių galimybių. Todėl kontrolierė pradėjo tyrimą savo iniciatyva dėl galimo Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 7 straipsnio 1 punkto pažeidimo.

Marija Aušrinė Pavilionienė 1999 m. lapkričio 29 d. moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieri pateikė paaiškinimą, kuriame teigiama, “kad MKK nariai, neturėdami humanitarinio ir naujos mokslo ir tyrimų srities - moterų studijų - vertinimų kompetencijos ėmėsi vaidmens, peržengiančio komisijos paskirtį”.

Tyrimo metu nustatyta, kad Vilniaus universiteto habilitacijos komitetas suteikė Marijai Aušrinei Pavilionienei habilituotos daktarės mokslo laipsnį už filologijos darbą “Lyčių drama” ir kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją dėl habilituoto daktaro mokslinio laipsnio diplomo registravimo.

Vilniaus universiteto habilitacijos komitetas paaiškino, kad “Lyčių drama” yra labai aktualus mokslo darbas, pagrindžiantis lyčių lygybės būtinumą šiuolaikinėje visuomenėje.

Lietuvos mokslo tarybos Mokslininkų kvalifikacijos komisija nustatė, kad Vilniaus universiteto sudarytas habilitacijos komitetas, suteikęs habilituotos daktarės mokslo laipsnį dr.Marijai Aušrinei Pavilionienei už monografiją “Lyčių drama”, pažeidė Lietuvos Respublikos mokslo laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų sistemos bendrųjų nuostatų 58 ir 60 punktų reikalavimus, ir pasiūlė Vilniaus universitetui panaikinti sprendimą suteikti M.A.Pavilionienei habilituotos daktarės mokslo laipsnį.

Tačiau Vilniaus universiteto senatas savo posėdyje konstatavo, kad Mokslininkų kvalifikacijos komisijos pastabos nėra esminės bei negali lemti habilitacijos komiteto sprendimo ir pritarė habilitacijos komiteto sprendimui dėl habilituotos daktarės mokslo laipsnio suteikimo M.A.Pavilionienei.

Vilniaus universiteto vadovai ne vieną kartą kreipėsi į Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrą K.Platelį, prašydami įregistruoti doc.dr. M.A.Pavilionienės humanitarinių mokslų srities filologijos krypties habilituotos daktarės diplomą bei vykdyti jam patikėtas funkcijas ir priimti atitinkamus sprendimus registruojant suteiktą mokslo laipsnį ir vardų diplomus.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras K.Platelis Vilniaus universitetui atsakė, kad dėl M.A.Pavilionienės habilituotos daktarės mokslo laipsnio registracijos sprendimas nepriimtas, kadangi būtinos kvalifikuotų ir nepriklausomų ekspertų išvados dėl disertacijos turinio, ir dėl šios priežasties ministerija kreipėsi į Lietuvos mokslo tarybą, kad šis klausimas būtų papildomai apsvarstytas Humanitarinių mokslų komisijoje.

Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas K.Makariūnas paaiškino kontrolieriui patvirtino, kad VU habilitacijos komitetas, suteikdamas mokslo laipsnį M.A.Pavilionienei, pažeidė "Bendrųjų nuostatų" 58 ir 60 punktus.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras K.Platelis moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriui paaiškino, kad Švietimo ir mokslo ministerija registruoja mokslo laipsnių diplomus gavusi Lietuvos mokslo tarybos pranešimą, jog suteikiant mokslo laipsnį nebuvo pažeidimų.

Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas K.Makariūnas kontrolieriui pateikė statistinius duomenis, iš kurių matyti bendra tendencija, jog vyrams daktaro, habilituoto daktaro mokslo laipsnių bei pedagoginių mokslo vardų buvo suteikta žymiai daugiau negu moterims, išskyrus humanitarinių mokslų sritį, kur moterims 1999 metais nedideliu skaičiumi aplenkė vyrus. Tik 1999 metų duomenys rodo, kad 3 moterims (dviem iš jų humanitarinių mokslų srityje) minėti mokslo laipsniai ir mokslo vardai buvo suteikti pažeidžiant Vyriausybės nutarimu patvirtintų bendrųjų nuostatų reikalavimus. Vyrams mokslo laipsniai ir mokslo vardai 1999 metais buvo suteikti teisėtai, nenustačius teisės aktų pažeidimų. K.Makariūnas patvirtino, kad visais atvejais, kai mokslo laipsniai ir pedagoginiai mokslo vardai buvo suteikti pažeidžiant Bendruosius nuostatus, Švietimo ir mokslo ministerija diplomų ir atestatų neregistravo.

Tarybos pirmininkas nurodė, kad pagal mokslinę specializaciją Mokslininkų kvalifikacijos komisijoje yra po 2 humanitarinių ir fizinių mokslų sričių mokslininkus, 3 socialinių mokslų srities mokslininkai ir po 4 biomedicinos ir technologijos mokslų sričių mokslininkus.

Ištyrus Žmogaus teisių komiteto pirmininko pavaduotojo A.Salamakino prašymą dėl habilituotos daktarės laipsnio suteikimo M.A.Pavilionienei, akivaizdžių Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimų nenustatyta.

Tačiau, įvertinus faktines aplinkybes, apklaustų asmenų rašytinius paaiškinimus bei susipažinus su teisės aktais, reglamentuojančiais mokslo laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų suteikimo ir registravimo tvarką, buvo padarytos šios išvados, į kurias paprašyta atkreipti atitinkamų institucijų dėmesį:

1. Iš 15 Mokslininkų kvalifikacijos komisijos narių tik du yra humanitarinių mokslų sričių mokslininkai, tačiau, neatsižvelgiant į šią aplinkybę, humanitarinių mokslų srities darbą vertino ir lemiamo balsavimo teisę turėjo nariai ne humanitarai. Pastaruoju metu humanitarinių mokslų srities mokslo laipsniai ir vardai buvo suteikiami didesniai skaičiui moterų nei vyrų, todėl buvo padaryta prielaida, kad dėl pirmiau aprašytos situacijos tiek moterims, tiek vyrams gali būti ribojamos galimybės sulaukti teigiamo Mokslininkų kvalifikacijos komisijos sprendimo, leidžiančio registruoti suteiktus diplomus ir atestatus.

2. Buvo pastebėti neaiškumai dėl mokslo laipsnių diplomų ir mokslo vardų atestatų registravimo. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. lapkričio 13 d. nutarimo Nr.1318 “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992m. liepos 15d. nutarimo Nr.549 “Dėl mokslo laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų nostrifikavimo ir diplomų (atestatų) registravimo” dalinio pakeitimo” 11.4 punkte numatyta, kad Lietuvos mokslo tarybai nustačius, jog mokslo laipsnis ar pedagoginis mokslo vardas suteiktas pažeidus Lietuvos Respublikos mokslo laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų sistemos bendruosius nuostatus ar institucijos nuostatus, Švietimo ir mokslo ministerija mokslo laipsnio ar pedagoginio mokslo vardo suteikimo dokumentus kartu su Lietuvos mokslo tarybos išvada gražina institucijai, kuri suteikė mokslo laipsnį ar pedagoginį mokslo vardą. Institucijos taryba (senatas), apsvarsčiusi išvadą, gali anuliuoti nutarimą suteikti mokslo laipsnį ar pedagoginį mokslo vardą arba kartu su argumentuotu paaiškinimu vėl pateikti dokumentus mokslo laipsnio diplomui arba pedagoginio mokslo vardo atestatui įregistruoti. Švietimo ir mokslo ministerija šiuo atveju, įregistravusi diplomą ar atestatą, informuoja apie tai Lietuvos mokslo tarybą, pridėdama institucijos argumentuotą paaiškinimą. Minėta teisės norma gali būti suprantama nevienareikšmiškai. Taigi, Lietuvos mokslo tarybai nustačius, kad mokslo laipsnis ar pedagoginis mokslo vardas suteiktas pažeidus Bendruosius nuostatus, pagal minėto nutarimo 11.4 punkto nuostatus Švietimo ir mokslo ministerijai visgi paliekama teisė registruoti mokslo laipsnių diplomus ir mokslo vardų atestatus, vėliau išsiunčiant Lietuvos mokslo tarybai mokslo ar studijų institucijos argumentuotą paaiškinimą.

3. Taip pat buvo pastebėtos teisės normų kolizijos, ne visiškai apibrėžta mokslo ir studijų institucijų, Lietuvos mokslo tarybos bei Švietimo ir mokslo ministerijos kompetencija daktaro laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų suteikimo ir registravimo procedūroje. Pagal Lietuvos Respublikos mokslo laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų sistemos bendrųjų nuostatų 9 punktą, mokslo ar studijų institucijos doktorantūros ar habilitacijos komiteto sprendimas suteikti institucijos vardu mokslo laipsnį įsigalioja, kai jį bendrųjų nuostatų nustatyta tvarka patvirtina institucijos taryba (senatas) arba institucijos vadovas. Tačiau akivaizdu, kad šis mokslo ar studijos institucijos sprendimas neįgyja realios galios, kadangi jį peržiūri kontroliuojanti institucija, turinti įtakos diplomo registravimui. Toks minėtų institucijų kompetencijos neapibrėžtumas sudaro sąlygas laisvai interpretuoti daktaro laipsnių ir mokslo vardų suteikimo ir registravimo procedūrą.

Su atlikto tyrimo išvadomis buvo supažindintas Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos mokslo taryba.

* * *

Apibendrinant gautų skundų problematiką būtina pažymėti, kad visuose skunduose bei prašymuose aprašytos problemos yra susijusios su žmogaus teisių gynimu darbo santykių, švietimo ir mokslo srityse. Labai nedidelė dalis pareiškėjų prašė pagalbos, sprendžiant šeimos ir privataus gyvenimo problemas, kurių tyrimas nepriskirtas moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriui. Nors šios problemos tiesiogiai nesusijusios su moterų bei vyrų lygių teisių bei galimybių pažeidimais, tačiau tam tikra prasme siejasi su Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatomis. Dėl šios priežasties tokiems žmonėms nepateikiami formalūs atsakymai, nurodant, kad šių problemų netiria moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius, bet stengiamasi jiems padėti, bendradarbiaujant su Seimo šeimos ir vaiko reikalų komisija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybine darbo inspekcija bei kitomis valstybės valdymo institucijomis. Šis kelių institucijų bendradarbiavimas, ginant žmogaus teises bei sprendžiant jam opias problemas, yra sėkmingas, duodantis teigiamų rezultatų pačiam pareiškėjui.

Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 4 straipsnis įpareigoja švietimo įstaigas, mokslo ir studijų institucijas įgyvendinti moterų ir vyrų lygias teises. Pagal to paties straipsnio 1 d. 1 punktą “švietimo ir mokslo įstaigos privalo užtikrinti moterims ir vyrams vienodas sąlygas priimant į profesinio mokymo įstaigas, aukštesniąsias, aukštąsias mokyklas”.

Remiantis minėtu straipsniu bei Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos nuostatų 8 punkto 1 papunktyje nustatyta teise tikrinti, kaip lygias moterų ir vyrų galimybes įgyvendina švietimo, mokslo ir studijų institucijos, bei to paties punkto 6 papunkčio nuostata stebėtojų teisėmis dalyvauti egzaminų ar priėmimo į švietimo įstaigas, mokslo ir studijų institucijas metu, tarnybos darbuotojai stebėjo asmenų priėmimą į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas 1999/2000-iesiems mokslo metams.

Pirma, visoms aukštosioms bei daugumai aukštesniųjų Lietuvos mokyklų buvo išsiųsti lygių galimybių kontrolieriaus prašymai raštu suteikti platesnę informaciją apie priėmimo į šias mokymo įstaigas tvarką bei organizavimą (nurodant, į kokį fakultetą, kada ir kokie vyks egzaminai bei priėmimo komisijų pokalbiai su kandidatais).

Tarnybos darbuotojai pasirinktinai dalyvavo priėmimo komisijų pokalbiuose su kandidatais (mandatinėse komisijose) šiose aukštosiose mokyklose:

1. Lietuvos teisės akademijoje.
2. Lietuvos žemės ūkio universitete.
3. Vilniaus pedagoginiame universitete.
4. Lietuvos kūno kultūros akademijoje.

Buvo aplankytos ir kelios profesinės bei aukštesniosios mokyklos:

1. Vilniaus I-oji statybininkų mokykla.
2. Lengvosios pramonės ir buitinių paslaugų mokykla.
3. Vilniaus aukštesnioji elektronikos mokykla.

Dalyvaujant priėmimo komisijų posėdžiuose neužfiksuota jokių Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimų. Galima teigti, jog tai sąlygojo aukštųjų ir aukštesniųjų mokyklų nustatytos priėmimo į studijas taisyklės. Jose stojančiųjų asmenų atranka į universitetų ir kitų mokslo įstaigų siūlomas studijų programas remiasi konkursinio balo, kurį sudaro stojančiųjų brandos atestatų ir testų (ten, kur yra stojamieji egzaminai) suma, apskaičiavimu. Akivaizdu, jog visiems stojantiesiems taikomi vienodi priėmimo reikalavimai bei sąlygos.

Antra, prašyta pateikti duomenis apie tai, kiek iš padavusių pareiškimus dėl stojimo asmenų, buvo moterų ir kiek vyrų bei kiek moterų ir vyrų įstojo į šią mokyklą. Duomenis buvo prašoma pateikti pagal kiekvieną specialybę. Esant galimybei, prašyta pateikti ir analogiškus praėjusių metų duomenis. Dauguma mokyklų maloniai suteikė prašomus duomenis apie stojančiųjų priėmimą bei stojimo rezultatus. Deja, dalis mokyklų neatsakė į tarnybos raštus.

Vienintelis moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus pažeidimas buvo užfiksuotas Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje.

* * *

1999 m. liepos 7d. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierės nutarimu buvo pradėtas tyrimas dėl priėmimo į Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademiją (toliau tekste – Akademija) sąlygų atitikimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 7 straipsnio reikalavimams.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė kreipėsi į Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininką, prašydama pateikti informaciją apie stojamųjų egzaminų į Akademiją organizavimo tvarką. Iš šios aukštosios mokyklos buvo gautas atsakymas, kad “į Lietuvos karo akademijos dienes studijas pagal motorizuotų šaulių programą priimami tik vyrai. Į neakivaizdinio skyriaus studijas priimami profesionaliosios tarnybos kariai moterys ir vyrai”. Kilus abejonėms dėl šios priėmimo tvarkos atitikimo Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui, Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba kreipėsi į Akademijos viršininką, prašydama paaiškinti, dėl kokių aplinkybių ir kuo vadovaujantis moterys nėra priimamos mokytis į dienes studijas. Tyrimo metu paaiškėjo, kad Akademijos viršininkas Z. Kulys savo nuožiūra neteisingai išaiškino priėmimo į Akademiją taisykles ir taip apribojo merginų ir moterų galimybę pretenduoti studijuoti 1999 m. – 2000 m. mokslo metais minėtoje studijų institucijoje, taip padarydamas pažeidimą, numatytą Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 7 straipsnio 1 punkte.

Atsižvelgdama į tyrimo metu paaiškėjusias aplinkybes ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 2 punktu moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė pasiūlė Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos viršininkui Z.Kuliui nutraukti kandidatų studijuoti Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje lygias teises pažeidžiančius veiksmus ir imtis priemonių, kad kitais mokslo metais pažeidimas nepasikartotų. Be to, Krašto apsaugos ministerijai ir Švietimo ir mokslo ministerijai buvo pasiūlyta derinant studentų priėmimo į studijų institucijas sąlygas kitais mokslo metais patikslinti vartojamą žodį “jaunuoliai”, kad būtų išvengta skirtingo jo interpretavimo, kas sudaro prielaidas vienos iš lyčių diskriminacijai.

Atsižvelgdamas į moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierės pastabas, krašto apsaugos ministras davė nurodymą pakeisti priėmimo į Lietuvos karo akademiją tvarką, kad ji nediskriminuotų moterų, nurodydamas sudaryti merginoms galimybes stoti į akademijos dieninį skyrių. Kitų metų stojimo į Akademiją taisyklėse nebus numatyta jokių apribojimų merginų studijoms šioje aukštojo mokslo įstaigoje.

* * *

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nenustatė, kad priėmimo į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas taisyklės numatytų kokias nors vieną ar kitą lytį diskriminuojančias lengvatas ar kvotas. Deja, išlieka gana opi problema - studentų žinių vertinimo kontrolė, kur labai sudėtinga objektyviai įžvelgti vertinimo teisingumą ar diskriminacijos buvimą. Todėl svarbu sukurti atitinkamą metodiką, kuri padėtų tarnybos darbuotojams pastebėti ir įvertinti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimus būtent šioje srityje.

4. Diskriminaciniai skelbimai

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai pavesta kontroliuoti, kad per žiniasklaidą nebūtų platinami diskriminacinio pobūdžio skelbimai. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 8 straipsnyje sakoma, kad skelbimuose priimti į darbą arba mokytis draudžiama nurodyti reikalavimus, suteikiančius pirmenybę vienai iš lyčių, reikalauti informacijos apie norinčiųjų įsidarbinti civilinę padėtį, privatų gyvenimą ar šeimos planus.

Vykdamas šį įstatymo reikalavimą, tarnyba ėmė stebėti didžiausių šalies dienraščių spausdinamus skelbimus, kuriuose siūlomas darbas arba kviečiama mokytis. Tais atvejais, kai skelbimuose aiškiai įvardijama konkreti kandidatų lytis, nustatyti diskriminacinius požymius buvo lengva. Bet daugelyje skelbimų pareigybės pavadinimas rašomas vyriškos ir rečiau moteriškos

giminės daiktavardžiu. Tokiu būdu darbdaviai pageidaujamo darbuotojo lytį nurodo netiesiogiai. Taip maskuojami reikalavimai dėl kandidatų lyties, tačiau toks formulavimas gali apriboti pretendentų į siūlomą darbo vietą ratą.

Norint iki galo išsiaiškinti situaciją buvo kreiptasi į Valstybinę lietuvių kalbos komisiją su prašymu priimti nutarimą, nurodantį, kaip teisingai rašyti pareigybes. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1999 lapkričio 04 d. nutarime Nr. 5 (74) "Dėl pareigų, profesijų, mokslo laipsnių ir panašių pavadinimų" sakoma, kad "pareigų, profesijų, teisinio statuso, rangų, titulų, mokslo laipsnių, pedagoginių mokslo vardų, kvalifikacinių laipsnių ir panašūs pavadinimai apibendrintai reiškiami vyriškos giminės daiktavardžiais.

Moterims apibūdinti pagal pareigas, profesiją, teisinį statusą, rangą, titulą, mokslo laipsnį, pedagoginį mokslo vardą, kvalifikacinį laipsnį ir pan. vartojami moteriškos giminės daiktavardžiai".

Todėl vykdant Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 8 str. reikalavimą, draudžiantį suteikti pirmenybę vienai iš lyčių, ir vadovaujantis šiuo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimu, skelbimuose, kuriuose siūlomas darbas arba kviečiama mokytis, privaloma rašyti: *reikalingas sekretorius, siuvėjas, administratorius ir pan.*

Vis dar labai paplitęs stereotipinis darbų skirstymas į moteriškus ir vyriškus. Paprašius pasiaiškinimo, kodėl įstaigai būtina reikalinga moteris arba būtina vyras, sulaukiama įvairios reakcijos. Daugelis darbdavių prisipažino iki tol nesusimąstydavę, kad tą darbą, kurį dažniausiai daro vyrai, ne blogiau gali atlikti ir moterys. Buvo ir tokių, kurie, nors ir neturėdami svarių argumentų, atkakliai įtikinėjo, kad jiems reikalingą darbą galėtų atlikti tik vienos lyties atstovai. Vienu atveju vadovas norėjo administratore įdarbinti būtinai moterį todėl, kad jai reikės palaistyti gėles. Kitas darbdavys įrodinėjo, jog moteris nesugebėtų restorane dirbti virėja, nes jai reikėtų kilnoti labai sunkius daiktus. Populiariausias pasiteisinimas - tai prisipažinimas, jog nežinota apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimus, pasižadant ateityje jų paisyti. Taip pat dažnokai sakoma, jog įsivėlė korektūros klaida, kad kažko nesuprato skelbimą spausdinęs darbuotojas ar talkinusi reklamos paslaugų firma. Buvo tokių skelbimų, kuriuose, nors ir tiesiogiai įvardinta konkreti kandidato lytis, tačiau Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimų nenustatyta. Štai Vilniaus mėsos kombinatas ieškojo moters, o vėliau tik vyro. Paaiškėjo, kad asmenys bus priimami kontrolieriais, tikrinančiais išėinančius iš darbo kombinato darbuotojus. Asmenį, be abejo, turi tikrinti tik tos pačios lyties asmuo. Dėl panašaus darbo merginų priėmimo į darbą atranką skelbė ir Ekskomisarų biuras.

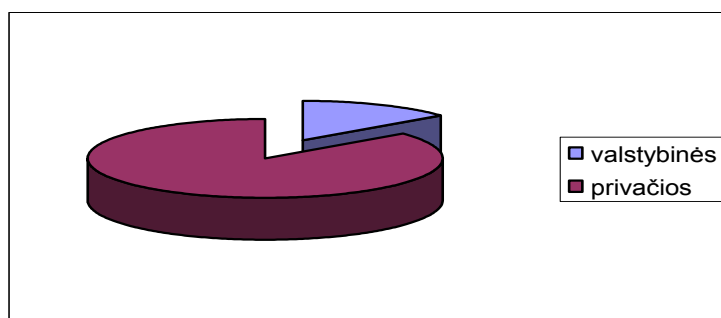
Nemažai darbdavių kaltino laikraščius, kuriuose jie spausdino skelbimus, redakcijas. Jų manymu, priimdami skelbimą, redakcijų darbuotojai turėtų perspėti reklamos užsakovus apie esamus reikalavimus. Jie iš dalies teisūs. Nors, tarkim, laikraščiai ir skelbiasi neatsaką už skelbimų turinį, jiems privalu laikytis Valstybinės lietuvių kalbos įstatymo.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba kreipėsi raštu į visų dienraščių vyriausiuosius redaktorus, atkreipdama jų dėmesį į Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimo reikalavimus. Taip pat tarnyba per informacines agentūras išplatino informacinius pranešimus, kurie pasiekė dar didesnę skaičių žiniasklaidos redakcijų. Visgi tenka pripažinti, kad tik keletas leidinių dėmesingai atsižvelgia į minėtus įstatymo reikalavimus, draudžiančius diskriminacinio pobūdžio skelbimus. Tarnyba planuoja ateityje, pastebėjusi piktybišką reikalavimų ignoravimą, apie tai informuoti ir Valstybinę lietuvių kalbos komisiją.

Nors dar negauta nusiskundimų, bet turima žinių, kad darbdaviai kartais pažeidžia Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimus pateikdami kandidatams užpildyti anketas, kuriose reikalaujama informacijos apie norinčiųjų įsidarbinti privatų gyvenimą ar šeimos planus. Taip pat žinoma, jog į darbo biržas besikreipiantys darbdaviai kartais nurodo pageidaujamo darbuotojo lytį. Nepagrįsdami to įstatymuose numatytais atvejais, jie nusižengia Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatomis. Todėl raštu kreipėmės į Lietuvos darbo biržos generalinį direktorių V.Šlekaitį su prašymu, kad darbo biržos, pastebėjusios galimas diskriminacijas dėl lyties atvejus, informuotų Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą ir perspėtų darbdavius apie daromą pažeidimą.

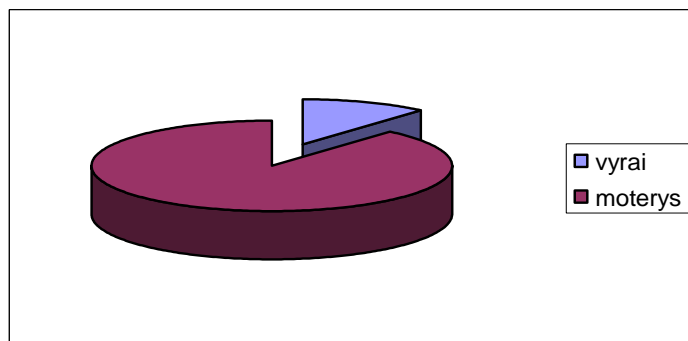
Pasiaiškinti dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimų Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba jau prašė 10 valstybinių įstaigų (Vilniaus m. ir Alytaus raj. savivaldybių, Policijos departamento Užsieniečių registracijos centro, Geodezijos ir kartografijos tarnybos, Vilniaus m. psichikos sveikatos centro bei kitų įstaigų) ir 60 privačių bendrovių (7 pav.).

7 pav. Dėl diskriminacinių skelbimų pasiaiškino 70 įstaigų,
iš jų - 14,3 % valstybinės ir 85,7 % privačios.

Moterims dažniausiai buvo siūloma dirbti siuvėjomis, sekretorėmis, administratorėmis, referentėmis, padavėjomis, virėjomis, pardavėjomis, buhalterėmis, kirpėjomis ir pan. Vyrų ieškota apsaugai, direktoriauti, nekilnojamo turto prekybai, darbui su chemikalais ir pan. (8 pav.).

8 pav. Iš paprašytų pasiaiškinti dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimų 88,5 % darbdavių norėjo įdarbinti moteris, o 11,5 % darbdavių ieškojo vyrų

Dažnai, taupydami skelbimo plotą ir stengdamiesi jį išspausdinti kuo pigiau, darbdaviai neišsamiai apibūdina siūlomo darbo pobūdį. Tais atvejais, kai skelbime išsamiai nusakytos darbo aplinkybės akivaizdžiai rodo, kad tą darbą gali atlikti tik vienos lyties asmuo, darbdavys netrukdomas, iš jo nereikalaujama jokių pasiaiškinimų.

Dėl pastebėtų diskriminacinio pobūdžio skelbimų neskubame bausti, jei darbdavys argumentuotai pasiteisina arba pripažįsta savo klaidą. Darbdavių perspėjimus laikome prevencine ir informacine priemone.

Visgi jau nagrinėjamos dvi administracinės bylos dėl lygių galimybių įstatymo 8 straipsnio pažeidimo. Dviejų privačių firmų vadovų atsakymai buvo gana arogantiški. Vienu atveju labai kategoriškai buvo pareikšta, kad bendrovė nusprendė, kad jiems tinka tik moteris ir nepateikė jokių tokio pasirinkimo argumentų. Kitas darbdavys pateikė argumentus, tik patvirtinančius jo diskriminacinę nuostatą vyrų atžvilgiu.

Dar nepastebėta nė vieno diskriminacinio pobūdžio skelbimo, kurį būtų išspausdinęs jau kartą perspėtas asmuo. Du kartus paprašėme pasiaiškinti tik Vilniaus m. savivaldybę. Pirmą kartą norėta priimti moterį į vyriausiojo specialisto pareigas. Tuokart po įspėjimo savivaldybė skubiai išplatino naują, pataisytą skelbimą, į konkursą pakviesdama ir vyrus. Lygių galimybių kontrolierė stebėjo komisijos pokalbius su kandidatais ir nepastebėjo jokių nusižengimų, nors konkursą laimėjo moteris.

Antrą kartą savivaldybė aiškinosi dėl to, kad vadovauti darželiui – lopšeliui buvo ieškoma tik moters. Tokios pareigos Lietuvoje laikomos itin moteriškomis. Kaip pavyzdį galima būtų paminėti

Švediją, kur ypatingas dėmesys skiriamas tam, kad kuo daugiau vyrų dirbtų tuos netradicinius darbus, kurie labiausiai pastebimi vaikų. Norima, kad berniukai nuo mažens įprastų matyti vyrus netradiciniuose darbuose ir taip vaduotųsi iš vyresniuosius kaustančių stereotipų, o užaugę nevengtų tų darbų, kuriuose dominuoja moterys. Berniukai nuo mažens labiau kopijuoja tėvo, o mergaitės motinos elgesį. Todėl dar vaikystėje susikurtas poveikslas tampa elgesio pavyzdžiu. Lygybė šeimoje ir darbe – glaudžiai susiję dalykai. Jei nebus lygybės šeimoje, nebus ir darbe. Todėl Švedijoje daug dėmesio skiriama ir sutuoktinių lygybės propagavimui.

5. Informacinė veikla

Kaip minėta, nuo pirmųjų tarnybos darbo dienų vienas esminių veiklos prioritetų yra maksimalus tarnybos darbo viešumas, stengiamasi kuo plačiau ir išsamiau informuoti visuomenę apie tarnybos tikslus ir priimamus sprendimus. Tai nėra lengvas ir paprastas uždavinys. Šviečiamoji, informacinė veikla reikalauja ir nemažų lėšų. Remiant Jungtinių Tautų Vystymo Programai jau išleista ir dar planuojama išleisti keletą informacinių lankstinukų ir brošiūrų. Kontrolierės dalyvavimą ir kalbas įvairiose konferencijose ir susitikimuose su visuomene, taip pat galima priskirti prie švietėjiškos veiklos.

Tarnybai pavyko palaikyti gerus santykius su žiniasklaida, kaip pagrindine viešąja komunikacijos priemone.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 28 straipsnis truputį riboja tarnybos veiklos viešumą. Jame sakoma, kad informacija žiniasklaidai apie skundo dėl lygių teisių pažeidimo tyrimą teikiama tik pareiškėjui sutikus. Tai labai svarbi nuostata, padedanti nukentėjusiam asmeniui apsispręsti kreiptis į kontrolierių nebijant, kad be jo sutikimo apie tai bus viešai paskelbta. Bet šiandien jau vis daugiau žmonių suvokia viešumo galią ir, matydami, kad skriaudėjo kaltę bus sunku iki galo įrodyti, patys kreipiasi į žurnalistus. Tokių atvejų, kai apie tarnybos veiklą žiniasklaida informuodavo skundus pateikusiųjų asmenų iniciatyva, buvo nemažai.

Pirmo Rytų ir Centrinėje Europoje Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo priėmimas ir šio įstatymo priežiūros tarnybos įsteigimas susilaukė didelio Lietuvos ir užsienio žiniasklaidos atstovų dėmesio. Visiems į tarnybą besikreipiantiems žurnalistams stengiamasi operatyviai suteikti juos dominančią informaciją. Tarnyba rengia visuomenės informavimo planus, paskirtas darbuotojas, atsakingas už informacinį darbą.

Apie visus reikšmingesnius tarnybos veiklos įvykius yra platinami oficialūs informaciniai pranešimai, kurių 90 procentų išplatino agentūros BNS ir ELTA, daugelį panaudojo spauda, radijas,

televizija. Jau yra sukurtas ir toliau tobulinamas tarnybos internetinis tinklalapis www.mvlgkt.lt. Ten jau dabar galima rasti būtiniausią informaciją apie tarnybos paskirtį, skundo padavimo tvarką ir kitus norminius dokumentus. Artimiausiuose tarnybos veiklos planuose numatoma aktyvinti bendradarbiavimą su vietine – miestų ir rajonų - žiniasklaida. Moterų ir vyrų lygybės propagavimui pasitarnaus ir jau rengiamos dvi konferencijos, kuriose bus aptariamas žiniasklaidos ir visuomeninių organizacijų vaidmuo įgyvendinant Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatas. Remdamasi suomių ir švedų patirtimi, ateityje tarnyba aktyvins informacinę veiklą mokslo ir švietimo įstaigose.

Tarnyba kaupia straipsnių spaudoje apie tarnybos veiklą archyvą. Kaip minėta, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 18 straipsnyje numatyta, kad kontrolierius gali pradėti tyrimą savo iniciatyva, jei lygių teisių pažeidimo požymius nustatė iš spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių ar kitokių šaltinių. Todėl nors, taupant lėšas, prenumeruojama tik keletas leidinių, stengiamasi peržvelgti kuo daugiau laikraščių ir žurnalų, televizijos ir radijo laidų

Pavyzdžiu galėtų būti tyrimas dėl Vilniaus nakvynės namų. Dienraštyje “Respublika” 1999 m. gruodžio 1 d. buvo išspausdintas Jūratės Kiliulienės straipsnis “Naująją Vilnią papuošęs įdomios architektūros pastatas skirtas benamiams”, kuriame žurnalistės kalbintas Šiaurės miestelio nakvynės namų direktorius Edvardas Jablonskis patvirtino, kad naujuosiuose nakvynės namuose laukiami tik vyrai. Straipsnyje buvo teigiama, kad nakvynės namuose neatsiras vietos moterims ir jas žadama įsileist tik per didžiausius šalčius.

Kontrolierė susidomėjo, kodėl Vilniaus nakvynės namuose vengiama padėti moterims ir nutarė pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl galimo moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 1 dalies pažeidimo įsteigiant viešuosius namus bei apgyvendinant juose išimtinai vyrus. Buvo kreiptasi į Vilniaus miesto savivaldybę su prašymu pateikti reikalingus tyrimui dokumentus ir paaiškinti, kuo vadovaujantis ir dėl kokių motyvų nakvynės namuose Naujojoje Vilnioje bus apgyvendinami tik vyrai. Įvertinus gautą medžiagą, jokių pažeidimų nebuvo nustatyta.

Žiniasklaidoje galima pastebėti kitokio pobūdžio lyčių lygybės pažeidimų. Dažniausiai tai stereotipinių nuostatų apie vienos lyties pranašumą prieš kitą propagavimas, darbų skirstymas į vyriškus ir moteriškus. Net kasdien rodomi filmai ar reklama moterims ir vyrams primeta elgesio stereotipus ir skatina jais sekti.

Su tokia netiesiogine diskriminacija labai sunku kovoti. Tam, kad pasikeistų dalies visuomenės, ypač vyrų, skeptiškos nuostatos lyčių lygybės klausimais, turi praeiti nemažai laiko. Kad išvengtume stereotipus propaguojančios reklamos, pateikėme savo siūlymus reklamos kodekso projekto autoriams. Taip pat tarsimės su televizijos stotimis dėl galimybės transliuoti lyčių lygybę propaguojančius filmus, kuriuos dovanojo kolegos iš Švedijos ir Airijos. Šių šalių pavyzdys turėtų padėti atsikratyti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimų ironizavimo, kas dažnai

būdinga ir aukštas pareigas einantiems pareigūnams. Kaip pavyzdį, kad šio įstatymo reikalavimai kartais laikomi nerimtais, galima paminėti Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko Z.Vaigausko reakciją. Kontrolierės paprašytas paaiškinti, kodėl savivaldybių rinkimų biuletenio pildymo pavyzdyje įrašyta trigubai daugiau vyriškų nei moteriškų pavardžių, jis BNS korespondentui neslėpdamas ironijos problemą vadino “labai rimta”, kuri įvyko neva dėl pavasarinių jausmų paveiktos jo simpatiškos darbuotojos.

Tarnyba ir toliau plės informacinę veiklą. Tiek kitų šalių, kuriose lygybės problemos jau sprendžiamos keletą dešimtmečių, tiek savo keleto mėnesių aktyvesnės veiklos patirtis rodo, kad rezultatai pasieksime ne vien baudomis, o visų pirma keisdami visuomenės nuostatas, kad viena lytis pranašesnė už kitą.

6. Tarptautinis bendradarbiavimas

Bendradarbiavimas su užsienio šalių institucijomis bei dalyvavimas kitose šalyse rengiamose konferencijose ir seminaruose – neatskiriama tarnybos veiklos dalis. Turint galvoje, kad Lygių galimybių įstatymas yra pirmasis visame Centrinės ir Rytų Europos regione, labai svarbią reikšmę įgyja jos pareigūnų mokymas kitų valstybių institucijose, turinčiose žymiai didesnę patirtį ir pakankamai gerą lygių galimybių moterims ir vyrams užtikrinimo mechanizmą. Svarbi yra ir iš užsienio gaunama informacija lygybės klausimais.

Galima teigti, kad sėkmingas Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos bendradarbiavimas su užsienio valstybėmis yra svarbus kuriant teigiamą Lietuvos įvaizdį.

Suomija

1999 m. rugsėjo 8-10 d. moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė ir jos padėjėja Indrė Mackevičiūtė Suomijos lygybės ombudsmenės kvietimu lankėsi Helsinkyje, Suomijoje. Kelionės tikslas – susipažinti su Lygybės ombudsmeno tarnybos (Office of the Ombudsmen for Equality) veikla.

Tarnybos vadovė Pirrko Makinen supažindino tarnybos darbuotojus su suomių tarnybos veiklos principais, juos reglamentuojančiu Lygybės aktu bei jo taikymu praktikoje, lygybės institucijų struktūra Suomijoje bei pagrindinėmis problemomis. Taip pat buvo susitikta su kitais tarnybos darbuotojais : tiek vykdančiais administracines, tiek teisines funkcijas. Direktorė Paivi Romanov apžvelgė Suomijos atstovų veiklą Europos Sąjungoje lyčių lygybės srityje, o Riita-Sisko Kekkonen, vyresnioji pareigūnė, aptarė Lygybės tarnybos darbą ir tai, kaip įgyvendinama Konvencija dėl visų formų diskriminacijos prieš moteris panaikinimo. Buvo nagrinėtos ir smurto prieš moteris problemos bei apžvelgtos moterų ir lyčių studijos Suomijoje.

Pastebėta ir aiškių skirtumų tarp Lietuvos ir Suomijos tiek darbo specifikos atžvilgiu, tiek moterų ir vyrų lygių galimybių reglamentavimo teisės aktuose. Vis tik nedrįstume teigti, jog suomių ar lietuvių lygybės užtikrinimo modelis yra geresnis, visų pirma dėl dar labai nedidelės Lietuvos institucijų darbo šioje srityje patirties. Vizitas Suomijoje tarnybai buvo labai naudingas ne tik dėl to, jog parsivežta daugybė literatūros įvairiais klausimais (skundų tyrimo, registravimo, lygybės programų įgyvendinimo temomis ir pan.), bet ir todėl, kad užmegzti glaudūs ryšiai su viena iš daugiausiai patirties turinčių šalių lygybės srityje. Be to, savotiškai užsitikrinome suomių paramą mums bendraujant su Europos Sąjungos institucijomis, veikiančiomis lyčių lygių galimybių srityje.

Kovo 9-11 dienomis Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė dalyvavo Helsinkyje vykusioje 2-ojoje Baltijos jūros šalių moterų konferencijoje.

Suomijos sostinėje per 300 moterų politikų, teisininkų, nevyriausybinų organizacijų atstovių diskutavo apie seksualinę prievartą, lygių galimybių moterų ir vyrams sudarymą, apžvelgė Baltijos jūros šalių patirtį šioje srityje.

A. Burneikienė konferencijos dalyvėms pristatė jos vadovaujamos institucijos veiklą ir perspektyvas. Jos straipsnis tema “Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus įstatymas kaip pagrindas lygių galimybių įgyvendinimui Lietuvoje” išspausdintas konferencijos baigiamajame leidinyje. Kelionę finansavo Suomijos parlamentas.

Latvija

Latvijos Seimo narės Vaira Paegle kvietimu 1999 m. spalio 1-2 dienomis moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė Jūrmaloje (Latvija) dalyvavo moterims parlamentarėms skirtame seminare “Baltijos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas lyčių lygybės klausimais” (Baltic-Nordic Gender Cooperation for Women Parliamentarians), kurį finansavo Šiaurės ministrų taryba.

Seminare kontrolierė skaitė pranešimą apie moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus veiklą bei teisinius jos pagrindus, aptarė ateities projektus bei planus, dirbant lyčių lygių galimybių srityje Lietuvoje. Renginyje buvo diskutuota dėl moterų vaidmens priimant politinius ir ekonominius sprendimus bei tradicinių stereotipų įtakos parlamento veiklai klausimais, taip pat nagrinėtos galimybės sukurti lyčių lygybės įgyvendinimo mechanizmą Latvijoje.

Tarnybos darbuotojams jau ir anksčiau teko bendrauti su Latvijos valdžios ir valdymo institucijų atstovais, teikti informaciją apie tarnybos veiklą bei Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą.

Strasbūras

1999 m. spalio 7-8 dienomis kontrolierė dalyvavo seminare “Vyrai ir smurtas prieš moteris” (Men and Violence against Women). Pagrindinė Europos Tarybos organizuoto seminaro tema – vyrų smurtas prieš moteris ir mergaites, jo priežastys atskirose situacijose (pvz., karinių konfliktų metu),

kovos ir prevencijos būdai, tyrimo metodika ir specifika. Pranešimus skaitė Europos Tarybos pareigūnai, profesionalūs smurto tyrėjai, mokslininkai bei teisėsaugos ir žmogaus teisių apsaugos institucijų ekspertai iš įvairių šalių – Europos Tarybos narių.

Ukraina

Tarnybos darbuotoja Indrė Mackevičiūtė lapkričio 2-8 dienomis dalyvavo “Įgalinančio ugdymo” programos trenerių apmokymuose Ukrainoje, kuriuos finansavo Tarptautinis Renesanso Fondas (International Renaissance Foundation), kas jai suteikė teisę dėstyti “Visavertės partnerystės ugdymo” kursą vienoje Lietuvos mokyklų.

Programos tikslas yra socialinės partnerystės, paremtos pagarba žmogaus teisėms, įgyvendinimas visuomenėje. Ji įgalina mergaites realizuoti savo gabumus ir galimybes, taip pat jį keičia ir berniukų požiūrį į mergaites, mažina agresyvumą, padeda jiems tapti socialiai atsakingiems visuomenėje. Tuo pačiu programa atskleidžia lyčių psichologinius skirtumus ir parodo, kad tik gerbiant kitos lyties savitumą ir skirtingumą galima išvengti kasdieninės trinties bei konfliktų. Galiausiai ji ruošia berniukus ir mergaites gyventi draugiškai ir ugdo abipusį pasitikėjimą bei pilietinę atsakomybę, daug dėmesio skiria bendravimo įgūdžių formavimui, lyderiavimo mokymui - tiek mergaičių tiek ir berniukų.

Todėl Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos darbuotojų dalyvavimas Jaunimo Karjeros centro rengiamame projekte prisidės prie visuomenės švietimo ir ugdymo lygybės klausimais.

Kazachstanas

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė A.Burneikienė ir padėjėja L.Vaičiūnienė 1999 m. lapkričio 15-17 d. dalyvavo Almatoje surengtame Penktajame tarptautiniame žmogaus teisių gynimo institucijų ir ombudsmenų seminare. Kelionę finansavo Jungtinių Tautų Vystymo Programa.

Skaitytame pranešime moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė A.Burneikienė supažindino seminaro dalyvius su Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veikla Lietuvoje. Buvo sulaukta daugybės klausimų apie tarnybos funkcionavimą. Taip pat prašyta pateikti platesnę informaciją apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo kūrimą bei įgyvendinimą. Kontrolierė vadovavo vienai iš darbo grupių, kurioje buvo aptariamos tautinių mažumų problemos. Apžvelgta ir tarnybos patirtis bendradarbiaujant su nevyriausybinėse organizacijų atstovais bei žiniasklaida. Akcentuota būtinybė informuoti visuomenę apie konkrečias Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atliekamas užduotis, tyrimus, priimamus sprendimus.

Kiti pranešėjai supažindino su jų atstovaujamosiose šalyse veikiančiomis žmogaus teisių gynimo institucijomis, šių institucijų funkcijomis bei jas vykdančiais sunkumais.

Šveicarija

Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos kvietimu Lietuvos Respublikos delegacija 2000 m. sausio 18-21 dienomis dalyvavo Ženevoje vykusiame “regioniniame pasirengimo Pekino veiksmų įgyvendinimo peržiūrai susitikime” (Regional Preparatory Meeting on the 2000 Review of Implementation of the Beijing Platform for Action). Lietuvos Respublikai atstovavo: Ramunė Trakymienė - valstybės konsultantė ryšiams su užsieniu ir visuomeninėmis organizacijomis, Aušrinė Burneikienė - moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierė, Audrius Navikas - Laikinasis JT (Ženevoje) misijos vadovas.

Išvakarėse vykusiame ekspertų pasitarime tema “Moterų indėlis į ekonomikos vystymąsi pereinamuoju laikotarpiu” A. Burneikienė skaitė pranešimą “Moterų padėties Lietuvoje ekonominiai ir teisiniai aspektai”. Jame trumpai apžvelgti kai kurie statistiniai duomenys bei turima teisinė bazė, labiau akcentuojant Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatas, aptariama Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos veikla taikant dar ganėtinai naują Lygių galimybių įstatymą. Pranešimas susilaukė dėmesio, interviu su Moterų ir vyrų lygių galimybių kontroliere išspausdintas biuletenyje “European Women Action - Geneva UNECE Conference Daily News”. Įvairių valstybių atstovai pateikė klausimų apie įstatymo projekto rengimo problemas, taip pat Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos funkcijas, uždavinius bei kontrolieriaus įgaliojimus nagrinėjant Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimus. Domėtasi, kuriose gyvenimo srityse tokių pažeidimų padaroma daugiausia. Apskritai Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo priėmimas Lietuvoje ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos įsteigimas bei jo veikla įvertinti itin palankiai daugelio valstybių ekspertų. Lenkijos Respublikos atstovai domėjosi byla dėl seksualinio priekabiavimo Lenkijos Respublikos ambasadoje Lietuvoje, norėdami gauti informaciją “iš pirmų lūpų”.

Sesijos posėdžiuose buvo aptartas moterų vaidmuo ekonomikos pažangos procese pereinamuoju laikotarpiu, akcentuoti teigiami moterų dalyvavimo smulkiame ir vidutiniame versle poslinkiai, moterų-motinų-darbuotojų-verslininkų-vadovių vaidmuo visuomenės vystymesi, diskutuota apie smurtą prieš moteris ir prekybą moterimis, taip pat apie smurtą prieš moteris ir mergaites karinių konfliktų metu. Apsvarstytas moterų vaidmuo valdyme ir sprendimų priėmimo procesuose, padaryta išvada, kad į šią veiklą būtina įtraukti kuo daugiau moterų, mokyti jas ir skatinti tokią jų veiklą. Pažymėta valstybės institucijų ir nevyriausybinų organizacijų veikla (mechanizmai) įgyvendinant moterų ir vyrų lygias teises ir galimybes, moterų judėjimų pažanga šioje srityje, taip pat ir Lietuvoje.

Švedija

Švedijos instituto kvietimu bei lėšomis 2000 m. vasario 19 – 24 d. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos darbuotojai lankėsi Stokholme.

Įvyko susitikimai su laikinai einančia lygių galimybių ombudsmeno pareigas Agneta Claeson Norell, Pramonės, darbo ir ryšių ministerijos lyčių lygybės skyriaus ekspertais, Nacionalinio darbo instituto skyriaus vadove Anita Nyberg, Nacionalinės moterų prieglaudų organizacijos vadove Jane Welborn, Švedijos savivaldybių asociacijos ekspertėmis Virginija Langbakk ir Ana-Marie Sandquist, Karališkojo technikos instituto vadovais ir dėstytojais.

Vizito metu kontrolierė A. Burneikienė ir trys tarnybos darbuotojai susipažino su švedų patirtimi įgyvendinant lyčių lygybę, papasakojo, kas jau daroma šioje srityje Lietuvoje. Vizitas naudingas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai tiek dėl gautos informacijos, tiek dėl užmegztų kontaktų, ypač turint omeny, kad Švedija laikoma viena toliausiai pažengusių šalių sprendžiant lyčių lygybės problemas. Šį darbą ji pradėjo dar 1980 m. Pažymėtina, kad ši šalis kitais metais pirmininkaus Europos Sąjungai, todėl tikimasi didesnio dėmesio lyčių lygių galimybių srityje tiek pačioje Europos Sąjungoje, tiek taikant reikalavimus šalims - kandidatėms.

Planuojame sukurti bendrą projektą su Švedijos savivaldybių asociacija bei toliau bendradarbiauti su Švedijos institutu ir Švedijos Karalystės ambasada Lietuvoje. Bus svarstoma ir galimybė rengti privačių ir valstybinių įstaigų lygybės planus, kas Švedijoje jau seniai taikoma praktikoje ir duoda teigiamų rezultatų.

Tarnyboje dažnai tenka priimti įvairių šalių atstovus, besidominčius situacija Lietuvoje įgyvendinant lygias lyčių galimybes. Ypač domimasi tuo, kad Lietuvoje lygių galimybių kontrolierius turi pakankamai didelę kompetenciją, priimdamas sprendimus, pvz., gali skirti administracines nuobaudas, be to, pažymimas ir kontrolieriaus sprendimų vykdymo privalomumas. Ne kartą kontrolierę kalbino užsienio žurnalistai bei kitų šalių ambasadų Lietuvoje darbuotojai, stebintys lyčių lygybės politiką.

7. Bendradarbiavimas su Jungtinių Tautų Vystymo Programa (JTVP)

1999 m. birželio mėn. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba bei Jungtinių Tautų Organizacijos Vystymo Programa (United Nations Development Program) parengė bendrą projektą, kurio tikslas – finansinė pagalba naujai tarnybai kūrimosi laikotarpiu bei atliekant vieną pagrindinių funkcijų – šviesti ir ugdyti visuomenę lyčių lygybės klausimais. Nuspręsta projektą vykdyti vienus metus: nuo 1999 m. liepos mėn. 1 d. iki 2000 m. birželio mėn. 30 d.

Pagal projektą tarnyba įsipareigojo parengti seksualinio priekabiavimo skundų tyrimo metodiką, sukurti kompiuterinę programą, leidžiančią kaupti bei analizuoti duomenis apie lygių

teisių pažeidimus, užmegzti ryšius su užsienio institucijomis, dirbančiomis lyčių lygybės sferoje. Visa tai buvo sėkmingai įgyvendinta. Šį pusmetį profesionalūs tyrėjai atliks diskriminacijos analizę įvairiose srityse, aiškinsis, kaip jos pobūdis ir dažnumas priklauso nuo besiskundžiančiųjų asmenų bei pažeidėjų amžiaus, socialinės padėties. Be to, 2000 m. balandžio – gegužės mėn. tarnyba planuoja organizuoti 2 seminarus, skirtus žiniasklaidos bei nevyriausybinių organizacijų ir valdžios atstovams. Rengiamasi kviesti lyčių lygybės bei kitų visuomenės gyvenimo sferų specialistus skaityti pranešimus tiek iš Lietuvos, tiek iš užsienio. Taip pat svarbu paminėti tarnybos leidybinę veiklą – jau išleisti keli lankstinukai apie Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklą ir skundo padavimo tvarką lietuvių ir anglų kalbomis. Numatomi leidinukai, skirti supažindinti moksleivius ir studentus atskirais lyčių lygių galimybių klausimais bei tarnybos veikla. Jau sukurtas tarnybos interneto puslapis.

HURIST

JTVP patvirtinus žmogaus teisių politiką, Vadybos tobulinimo ir valdymo skyrius ir Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras parengė pasaulinę programą “Žmogaus teisių stiprinimas” (HURIST), kuria siekiama palengvinti JTVP politikos įgyvendinimą. HURIST programoje numatyti penki eksperimentiniai projektai, kurie bus įgyvendinami penkiose skirtingų regionų šalyse, taip pat ir Lietuvoje, kas yra ypač palankiai vertinama tarptautiniu lygmeniu. Projektų tikslas – teikti paramą rengiant nacionalinius žmogaus teisių apsaugos planus, kad dalyvaujančios šalys sistemingai kurtų žmogaus teisių gynimo mechanizmus nacionaliniu lygmeniu.

Į konsultacijas kuriant nacionalinį žmogaus teisių apsaugos planą dalyvauti buvo pakviesta ir lygių galimybių kontrolierė A. Burneikienė. Ji yra viena iš aštuonių Jungtinių Tautų Organizacijos Vystymo Programos ir Jungtinių Tautų Vyriausiosios žmogaus teisių komisarės žmogaus teisių programos HURIST nacionalinio komiteto, kurio funkcija yra dabartinės žmogaus teisių situacijos vertinimas ir programos rengimas, narių. Ypatinga reikšmė bus teikiama nacionalinio komiteto bendradarbiavimui su užsienio partneriais.

Moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimo procesas spartėja visame pasaulyje. Tikrai nesiskiriame nuo Vakarų Europos valstybių. Įsitikinome, kad panaši padėtis yra ir Suomijoje ir Švedijoje, kad ir ten yra moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų ir dažniausiai skundžiamasi dėl diskriminacijos darbe. Todėl galima teigti, kad Lietuva neatsilieka nuo kitų Europos valstybių, kurios jau turi 12-15 metų tokios tarnybos veiklos patirtį.

Kol nebuvo Lietuvoje Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, beveik nebūdavo ir besiskundžiančių dėl šio pobūdžio diskriminacijos, tačiau tai nereiškia, kad tokio pobūdžio pažeidimų nebuvo. Nors pamažu, bet žmonės keičiasi, vis aktyviau gina savo teises.

Skundų nagrinėjimo praktika jau leidžia daryti išvadą, kad bet koks sprendimas yra naudingas. Net jei skundo pabaiga – tik reikalavimas nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus - tai vis tiek puiki prevencijos ir visuomenės švietimo priemonė įgyvendinant lygias žmonių, nepriklausomai nuo jų lyties, galimybes.

Rengiame pasiūlymus dėl įstatymo pakeitimų. Neteiksime teisės akto projekto dėl vienos pastebėtos spragos, nesikreipsime į Seimą dėl vieno punkto, bet parengsime visus, mūsų manymu, reikalingus pakeitimus ir papildymus, kad įstatymo įgyvendinimas būtų kuo efektyvesnis. Manome, jog tam, kad galėtume pasakyti, ko trūksta, reikia turėti veiklos patirties.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO
N U T A R I M A S

1999 m. gegužės 25 d. Nr. VIII-1200
Vilnius

DĖL MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ KONTROLIERIAUS TARNYBOS

Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo (Žin., 1998, Nr.112-3100) 10 straipsniu bei Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymo (Žin., 1995, Nr.104-2322; 1997, Nr.66-1601) 3 straipsniu, n u t a r i a:

1 straipsnis.

Įsteigti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą.

2 straipsnis.

Patvirtinti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos nuostatus (pridedami).

3 straipsnis.

Nutarimas įsigalioja nuo priėmimo.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PIRMININKAS VYTAUTAS LANDSBERGIS

PATVIRTINTI

Lietuvos Respublikos Seimo

1999 m. gegužės 25 d.

nutarimu Nr.VIII-1200

**MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ KONTROLIERIAUS TARNYBOS
N U O S T A T A I**

I. Bendrosios nuostatos

1. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (toliau - Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba) yra savarankiška valstybės institucija, užtikrinanti moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus darbą prižiūrint, kaip vykdomas Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas.

2. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu, kitais teisės aktais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, šiais nuostatais ir savo darbo reglamentu.

3. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veikla grindžiama demokratijos, teisėtumo, bešališkumo ir teisingumo principais.

4. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra juridinis asmuo, turintis sąskaitas bankuose, antspaudą su Lietuvos valstybės herbu ir savo pavadinimu, bei finansuojamas iš valstybės biudžeto. Už Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos antspaudu naudojimą ir saugojimą atsako moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius.

5. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos buveinė yra Vilniuje. Patalpas šiai tarnybai suteikia Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

II. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos uždaviniai ir funkcijos

6. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba prižiūri, kaip įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės ir vykdomas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas.

7. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba:

1) vadovaudamasi Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu, tiria skundus dėl diskriminacijos ir seksualinio priekabiavimo;

2) pagal kompetenciją teikia pasiūlymus Lietuvos Respublikos valdžios ir valdymo institucijoms dėl teisės aktų tobulinimo bei moterų ir vyrų lygių teisių įgyvendinimo politikos prioritetų;

3) jeigu iš visuomenės informavimo priemonių ar kitokių šaltinių nustato moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimo požymius, gali pradėti tyrimą savo iniciatyva;

4) kontroliuoja, kad visuomenės informavimo priemonėse nebūtų diskriminacinio pobūdžio skelbimų;

5) pagal kompetenciją nagrinėja administracinių teisės pažeidimų bylas ir skiria administracines nuobaudas;

6) kaupia, analizuoja ir apibendrina medžiagą apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimus bei taikytus administracinės atsakomybės atvejus;

7) kontroliuoja, kaip Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą įgyvendina visos valdžios ir valdymo, švietimo, mokslo, studijų ir kitos institucijos bei darbdaviai;

8) įstatymų nustatyta tvarka remia visuomeninių organizacijų, viešųjų įstaigų, fondų programas, kurios padeda įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes;

9) teikia Seimui atlikto darbo metų ataskaitas.

III. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos teisės

8. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, vykdydama jai pavestus uždavinius, turi teisę:

- 1) tikrinti, kaip lygias moterų ir vyrų teises bei galimybes įgyvendina valdžios ir valdymo, švietimo, mokslo ir studijų institucijos bei darbdaviai;
- 2) reikalauti, kad būtų laikomasi draudimo nurodyti skelbimuose diskriminuojančio pobūdžio reikalavimus, suteikiančius pirmenybę priimti į darbą ar mokytis vienai iš lyčių;
- 3) pagal kompetenciją nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas;
- 4) reikalauti iš valdžios ir valdymo institucijų, įmonių, įstaigų, organizacijų nedelsiant pateikti visą informaciją, dokumentus ir medžiagą, būtiną Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos funkcijoms atlikti;
- 5) skundo tyrimo metu kreiptis į asmenį, kurio veiksmai nagrinėjami, ir reikalauti per 10 dienų pateikti paaiškinimą;
- 6) stebėtojo teisėmis dalyvauti egzaminuojant ar konkursuose dėl darbo, taip pat egzaminų ar priėmimo į švietimo įstaigas, mokslo ir studijų institucijas metu;
- 7) perduoti surinktą medžiagą ar turimą informaciją kompetentingoms institucijoms tirti ar sprendimui priimti.

9. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba negali nagrinėti teismų teisėjų, prokurorų, tardytojų ir kvotėjų procesinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo, taip pat kištis į šeimos ar privataus gyvenimo sritį.

IV. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos darbo organizavimas

10. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai vadovauja moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius, kurį Seimo Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia Seimas.

11. Su moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriumi, kaip Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos vadovu, darbo sutartį pasirašo Seimo Pirmininkas.

12. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius:

- 1) vadovauja Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai ir jai atstovauja;
- 2) kasmet iki kovo 15 d. pateikia Seimui Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos ataskaitą;
- 3) baigus nagrinėti skundus, pasirašo išvadą arba priima vieną iš šių sprendimų:
 - a) perduoti tyrimo medžiagą tardymo organams, jeigu nustatomi nusikaltimo požymiai;

- b) kreiptis į atitinkamą asmenį ar instituciją ir siūlyti nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus ar panaikinti su tuo susijusį aktą;
- c) skirti administracines nuobaudas;
- d) atmesti skundą;
- e) nutraukti tyrimą (jeigu pareiškėjas skundą atsiima);
- 4) tvirtina Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos darbo reglamentą;
- 5) tvirtina Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos struktūrą ir etatų sąrašą, neviršydamas darbo užmokesčiui skirtų asignavimų;
- 6) priima Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnus (patarėjus ir padėjėjus) ir atleidžia juos iš pareigų;
- 7) priima ir atleidžia kitus Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos darbuotojus;
- 8) tvirtina Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnų ir darbuotojų pareigines instrukcijas ir paskirsto jiems darbą;
- 9) pagal Vyriausybės patvirtintus koeficientus ir neviršydamas darbo užmokesčiui skirtų asignavimų, nustato pareigūnų ir kitų Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos darbuotojų atlyginimus;
- 10) suteikia Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnams ir kitiems darbuotojams atostogas, juos skatina ar skiria drausmines nuobaudas;
- 11) paveda tirti konkretų skundą kitam Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnui, jeigu privalantis tirti tą skundą asmuo dėl giminystės ryšių ar kitų priežasčių negali bešališkai jį tirti.

13. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius, kaip Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos vadovas, pagal kompetenciją leidžia įsakymus.

14. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba tvarko finansinę apskaitą ir atskaitomybę įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka.

15. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba reorganizuojama ir likviduojama Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymo nustatyta tvarka.